

Dr. Széll Gábor

15 kérdés a késő római korból

forrás- és feladatgyűjtemény

Dr. Széll Gábor

15 kérdés
a késő római korból

forrás- és feladatgyűjtemény

Szeged
2024

A kiadvány a *Késő római portrék és barbár népek megjelenése latin szerzők műveiben*
című kutatóprogram (2024–2028) keretében készült.

Szerző:

Dr. Széll Gábor
kutatótanár

Csongrádi Batsányi János Gimnázium

Szakmai lektor:

Dr. Székely Melinda
tanszékvezető egyetemi docens
SZTE BTK Ókortörténeti Tanszék

Nyomdai kivitelezés:

Perfekt Dekor Design Kft., Szeged

Az első borítón *Thomas Cole: A birodalom kiteljesedése (1836)* c. festménye,
a hátsó borítón *Raffaello Sanzio: Nagy Leó és Attila találkozása (1514)* c. alkotása.

ISBN 978-615-02-1640-9

© Dr. Széll Gábor, 2024

Tartalomjegyzék

1. Miért telepedtek le barbárok a Római Birodalom területén? / 4
 2. Hogyan stabilizálta Theodosius a császári hatalmat? / 8
 3. Miért került a gótok kezére Róma városa 410-ben? / 10
 4. Hogyan védelmezte Aëtius a Nyugatrómai Birodalmat? / 12
 5. Milyen stratégiát alkalmazott Attila a nyugati területek megszerzéséért? / 14
 6. Mi okozta Petronius Maximus trónbitorló bukását 455-ben? / 18
 7. Hogyan próbálta megállítani Avitus a barbárok előrenyomulását? / 21
 8. Mivel befolyásolta a római politikát a barbár származású Ricimer? / 23
 9. Mikor volt az utolsó kelet–nyugati támadás a vandálok ellen? / 25
 10. Mit gondoltak a római állam szerepéről az 5. században? / 28
 11. Hány korszakra oszthatjuk a világ történetét? / 30
 12. Milyen szerepük volt a követeknek a római politikában? / 32
 13. Milyen társadalmi problémák okoztak felkeléseket az 5. században? / 34
 14. Kik fogadták örömmel a barbárok érkezését? / 37
 15. Mikor ért véget a római császárkor? / 39
- Megoldókulcs / 41
- Válogatott irodalom / 42
- Felhasznált irodalom / 44
- Képek forrásjegyzéke / 45

Bevezető

A 4–5. században a Római Birodalom határainál élő barbár népek egyre gyakrabban indítottak támadást a birodalom ellen, amelynek következtében a római határvédelem fokozatosan felmorzsolódott. A barbárok a birodalomba betörve fosztogatni kezdték a római területeket, majd sikeres hódításaik után önálló államokat hoztak létre és bizonyos fokú együttműködésre vagy ellenállásra kényszerítették a római lakosságot. A császári hatalom gyengése és a katolikus hit politikai védelmének változó intenzitása azt eredményezte, hogy a rómaiak körében is nagy népszerűséget szereztek az eretnek tanítások, a politikai életben megjelenő hűtlenség motívuma pedig tovább fokozta a válságot a császári hatalom és a katolikus egyház működésében.

Számos chrestomathia és szöveggyűjtemény foglalkozik a késő római kor bemutatásával, mégis szükségesnek látszik egy olyan forrás- és feladatgyűjtemény összeállítása, amely didaktikus módon igyekszik megmutatni, hogy a barbár betörések és a központi hatalom gyengése a birodalomban tapasztalható válságjelenségekkel milyen logikai kombinációkat alkotva vezethetett a nyugatrómai területek bukásához. A fejezetek összeállításakor nem törekedtünk a teljességre, a korszak komplex elemzése helyett egy-egy kérdéskör vizsgálatával, alapvető összefüggések bemutatásával világítottunk rá olyan jellegzetes témákra, mint az uralkodók és hadvezérek katonai tevékenysége, a barbárok letelepedése és a barbár-római kapcsolatok alakulása, a központi hatalom felbomlása és a társadalmi elégedetlenség, a római állam szerepéről és a történelem korszakolásáról szóló elképzelések. A 15 kérdés megválaszolása során eljutunk a késő császárkor kezdetétől, az első barbárok betelepedésétől egészen a Nyugatrómai Birodalom széteséséig.

A fejezetek feldolgozását forrásrészletek segítik, amelyekkel lehetőség nyílik a problémák különböző szerzők szemszögéből, több szempont alapján történő elemzésére. A vizsgálat tárgyát Hydatius, Iordanes, Orosius, Sevillai Isidor és Tunnunai Victor műveinek magyar fordításai jelentik. A történelmi folyamatok és események pontosabb megértéséhez szükséges néhány konkrét fogalom és kifejezés áttekintése, érdekes kitérők felsorakoztatása, a korszakhoz tartozó jelentősebb uralkodók, egyházatyák, történetírók és barbár népek bemutatása, amelyek szintén helyet kaptak a kiadványban. A témák feldolgozását számos térkép, tárgyi lelet és művészeti alkotás teszi még szemléletesebbé és szórakoztatóbbá.

*Theodosius és gót szövetségesei
harcolnak Arbogast ellen*

A késő római korra vonatkozó tudásanyaghoz minden fejezetben változatos, az érettségi vizsgákhoz hasonló feladatok kapcsolódnak, amelyekben nagy hangsúlyt helyeztünk a szövegértési kompetencia fejlesztésére és a topográfiai ismeretek bővítésére. A kötet végén a feladatok megoldókulcsa szerepel, a további tájékozódást a válogatott és felhasznált irodalom, valamint a képek forrásjegyzéke segíti.

A kiadványt, amely a *Késő római portrék és barbár népek megjelenése latin szerzők műveiben* című kutatóprogram (2024–2028) keretében készült, ajánljuk nemcsak középiskolás diákoknak és egyetemi hallgatóknak, hanem a téma iránt érdeklődőknek is. Köszönettel tartozunk a Csongrádi Batsányi János Gimnázium diákjainak a megvalósítás során nyújtott munkájukért, és Dr. Székely Melindának, aki előremutató tanácsaival, értékes megjegyzéseivel folyamatosan segítette kutatótanári munkámat.

1. Miért telepedtek le barbárok a Római Birodalom területén?

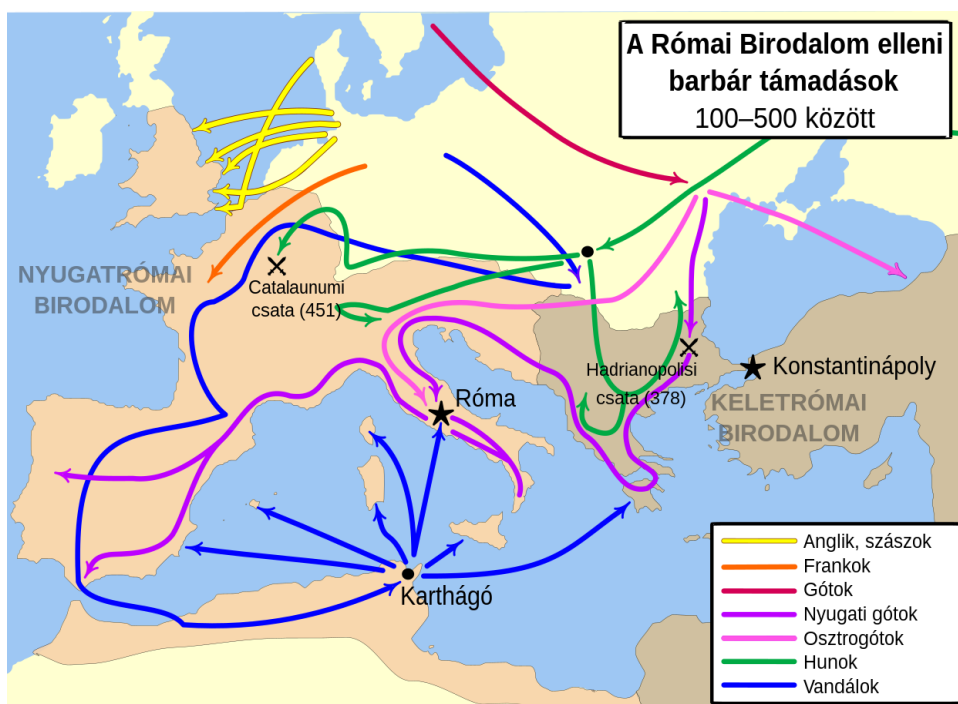
A barbár népeket Thompson szerint két csoportra oszthatjuk: a keleti és a nyugati gótok, a vandálok, a szvévek, a frankok és a szászok letelepült és földműves életmódot folytattak, másik csoportjuk a sztyepről érkező és állataikat terelgető nomád népek, az alánok és a hunok, akik nem ismerték a földművelést. Közös vonás viszont bennük, hogy félelemmel és irigységgel tekintettek a Római Birodalomban tapasztalható jólétre és biztonságra, többségük még csodálta is a sajátjánál jóval magasabb szintű római civilizáció széles körű elterjedését.

E. A. Thompson (1914–1994) brit történész a késő ókor történetének kiemelkedő kutatója, elsősorban az ókori Róma és a barbár népek közötti kapcsolatokat tanulmányozta. A korai germán népeket érintő kutatásai, a nyugati gótok és a hunok történetére vonatkozó eredményei alapvető jelentőségűek.

Ennek is köszönhető, hogy a 3. század végétől több népcsoport is szeretett volna felvételt nyerni a birodalomba, így az őrizetlenül hagyott germán határon át fosztogató barbár elemek szivárogtak be Gallia és Hispania területére. Thompson a 4–5. századi birodalmat érő barbár betöréseket vizsgálva három inváziós hullámot különböztet meg, ezért joggal nevezhetjük az 5. századot a *nagy népvándorlás* korának.

Barbár szóval jelölték eredetileg a görögök mindazokat, akik idegenek voltak és a nyelvüket nem értették, ebből származik mellékértelme, a *műveletlen* is. Később a rómaiak azokat a népeket hívták barbárnak, például a germánokat, akiket elkerült a görög–római műveltség vagy alacsonyabb kulturális színvonalat képviseltek. A keresztény szóhasználatban a *hitetlenek* is ezzel a szóval jelölték.

Mivel a római külpolitika állandó része volt az idegenek befogadása, ennek gyakorlati lépéseit és a betelepítésüket különböző jogi eszközök segítségével végezték. A rómaiak a meghódított népcsoportokat a *cliens*-királyságok kivételével általában városonként vagy törzsenként vonták uralmuk alá, így meghagytak számukra bizonyos fokú autonómiát.

A **cliens-királyságok** a birodalom szomszédságában helyezkedtek el, csak látszólag voltak függetlenek, külügy, pénzügy és hadügy tekintetében nem hozhattak önálló döntéseket. A római érdekek képviselete mellett újoncra és adófizetésre voltak kötelezve, mint például a kvádok és a markomannok.

A *dediticii* vagy *laeti* formájában letelepített csoportok többnyire hadifogolyként kerültek a birodalom területére, esküvel kötelezték magukat a Róma iránti hűségre. Elvesztették saját polgárjogukat és a rómaiakat sem kapták meg automatikusan, ezért katonáskodásért és adózásért cserébe *colonusként* telepedhettek le a földeken. Ezek alapján jól látszik, hogy a 3. századtól kezdve a barbárok földművesként vagy katonaként való egyéni és csoportos betelepítése megszokott gyakorlattá vált, és a kezdeti időszakban békés folyamatnak tekinthető.

A *deditio* és az *adoratio* (meghódolás és hódolat) szertartásakor az idegenek leborultak a császár előtt, majd fegyverek és túsok átadásával le kellett mondaniuk az önálló államiségükről, mint például az aleman-noknak.

Constantinus érméje
a pogány Sol Invictusszal

I. Constantinus római császár (306–337) korától kezdve már általánossá vált az a vélemény, mely szerint a római hadsereg legjobb katonái a Rajna–Duna vonaltól északra lévő germán törzsekből származnak, ezért a 4. század végére a barbárok kerültek túlsúlyba a nyugati területeken állomásozó csapatokban. A gótok közül annyira sokan kaptak magas rangú állami vagy katonai tisztséget, hogy idővel nélkülözhetlenné váltak a római hadseregben. A császárral kötött egyezség értelmében a gótok évente ajándékokat kaptak Rómától, cserébe katonákat kellett küldeniük az északi határ védelmére.

Amikor a szerződésre hivatkozva Procopius fellépett Valens keletrómai császár (364–378) uralmával szemben és a hatalom megszerzéséhez a gótok katonai segítségét kérte, a császár felszámolta ezt a sereget és 367-től háborút indított ellenük, hogy megpróbálja rendezni a gótokkal való viszonyt. Mivel Valens nem tudott döntő győzelmet aratni fölöttük és keleten a perzsákkal is harcolnia kellett, a gót Athanaric pedig 375-ben a Közép-Ázsiából érkező hunoktól folyamatosan vereséget szenvedve a Dunához vonult és bebocsátást kért a birodalom területére, így kompromisszumos béke született a két fél között.

Gótok érkeznek a rómaiak földjére

A gótok, jóllehet saját uralkodójuk fennhatósága alatt éltek, mégiscsak a római állam szövetségesei voltak, és ezért évjáradékot kaptak. A rómaiak segítségére mentek a parthusok elleni hadjáratban, ahol segédcsapatokat alkotva nagyon hűségesen harcoltak. Nélkülük már nehezen hadakozott a római hadsereg bármelyik más néppel. A gótok a császárral szövetséget kötve negyvenezretet ajánlották fel segítségül a különféle népek ellen.

(Iord., Get. 89; 110–112.)

Iordanes (490–560) gót származású történetíró latin nyelvű munkájában, a *Geticában* a gótok és a velük kapcsolatba került népek történetét tekintette át saját koráig. A mű a magyar óorkutatás meghatározó forrása, különösen a 3–6. század népmozgásainak és fontos személyiségeinek tanulmányozásához nyújt pótolhatatlan információkat.

A gótok a legnagyobb keleti germán nép, őshazájuk Skandinávia volt, innen indultak az 1. század végén a Visztula mentén dél felé, a 2. század közepén jelentek meg a Fekete-tenger térségében. A 3. században a gótok törzse két ágra szakadt: a Dnyesztertől a Donig a keleti vagy osztrogótok, nyugatra a Duna és a Kárpátok vonaláig pedig a nyugati vagy vizigótok éltek, különválásuk után Róma számára az utóbbiak jelentettek állandó problémát.

A legtöbb kutató a gótok betelepülésével kapcsolatban a békés szándékot hangsúlyozza, vagyis a barbárok a hunok nyomására kényszerűségből, az állandó fenyegetettség miatt kértek menedéket a Római Birodalom területén, hogy aztán földműveléssel vagy katonai szolgálat vállalásával próbálják saját ellátásukat megoldani vagy ennek anyagi feltételeit megteremteni. Mivel a nyugati területek válsága miatt Valens már nem tudott fizetni és fenntartani egy hivatásos hadsereget, a gótok a Balkán-félsziget délkeleti részébe, Thráciába való betelepítésével nemcsak a népesség gyarapodását és a katonai utánpótlás biztosítását remélhette, hanem ilyen módon egy ütközőzóna is kialakíthatóvá vált a római és a barbár területek között, ráadásul a katonai szolgálat megváltásáért fizetett pénzösszegek jelentősen megnövelték az állami bevételeket.

Valens császár és Fritigern találkozása a Dunán

Ma is vita tárgyát képezi, hogy pontosan hány gót vett részt az átkelésben. Eunapius valószínűleg túloz, amikor 200 ezer főről tudósít, Wolfram és Jones 100 ezerre, Curran 90 ezerre, Frassetto 80 ezerre, Koenigsberger 70 ezerre, Gutman 50 ezerre becsüli a létszámukat. Collins 30 ezer góttal számol és még a 100 ezres adatot is túlzásnak tartja, mivel ennyi ember élelmezését nem lehetett volna megoldani, ezért is adódhattak a gótok betelepítése után ellátási nehézségek.

A római hatóságok már a kezdeti időszakban, 376 őszén sem tudták ellenőrizni az érkező barbár csoportokat, ráadásul a megállapodástól eltérően a hatalmas mennyiségű góttal együtt más germán csoportok és rabszolgák is tömegesen telepedtek be a birodalom területére. Ennek köszönhetően rövid időn belül ellátási nehézségek adódtak és a fellázadt gótok a római birtokok fosztogatásába kezdtek, a kialakult helyzetet pedig tovább súlyosbította, hogy a római hivatalnokok gyakran visszaéltek a hatalmukkal.

Miután a gótok végigfosztogatták a balkáni területeket és legyőzték az ellenük küldött csapatokat, 378-ban Hadrianopolisnál katasztrofális vereséget mértek a keletről érkező Valens seregeire, majd tovább zsákmányoltak Illyricum és Pannonia területén. Theodosius hiába próbálta meg szigorú intézkedésekkel újjászervezni a hadsereget, a gótok hatalmas létszáma és a hadseregben betöltött szerepe miatt kénytelen volt új szempontok alapján rendezni a gótokkal való együttélés feltételeit.

A veteránokat és a katonák fiait Theodosius császár fegyverviselésre kötelezte, még öncsonkítás esetén sem adott mentességet a szolgálat alól, mivel a keleti lakosság nem szívesen katonáskodott, sokan pedig inkább megváltották a katonai szolgálatot vagy foglalkozásuk miatt eleve nem is foghattak fegyvert.

Karikázza be a helyes válasz betűjelét!

1. Hol volt a gót törzsek őshazája?

- a) Gallia
- b) Skandinávia
- c) Kárpátok

2. Mi volt a barbár népcsoportok közös jellemzője?

- a) kegyetlenül bántak az idegen népekkel
- b) katonáskodtak a római hadseregben
- c) irigykedtek a római jólétre

3. Melyik időszakot tartjuk a nagy népvándorlás századának?

- a) 3. század
- b) 4. század
- c) 5. század

4. Melyik állítás vonatkozik a dediticii vagy a laeti formában letelepített csoportokra?

- a) hadifogolyként kerültek a rómaiakhoz
- b) megtarthatták saját polgárjogukat
- c) nem kellett adót fizetniük

5. Mi **nem** volt jellemző a gótokra a 4. században?

- a) magas rangú állami tisztségeket kaptak
- b) vezető pozíciót töltöttek be a római hadseregben
- c) évente ajándékot fizettek szövetségeseiknek

6. Mi vonatkozik Valens külpolitikájára a 370-es években?

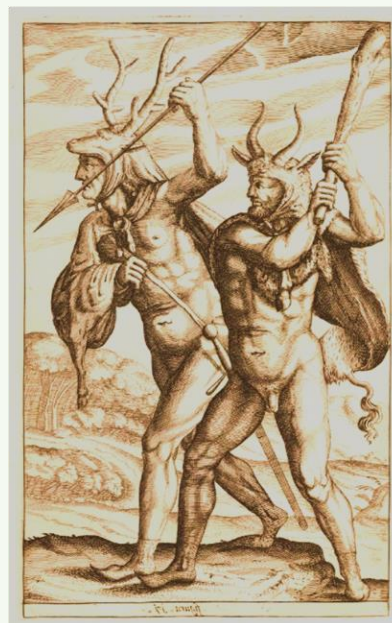
- a) a gótokat betelepítette Gallia területére
- b) harcolnia kellett a perzsák ellen
- c) folyamatosan vereséget szenvedett a hunoktól

7. Mit okozott a barbárok birodalomba való betelepülése?

- a) ellátási nehézségeket
- b) a központi hatalom megerősödését
- c) a népesség csökkenését

8. Milyen következménnyel járt a 378-as hadrianopolisi ütközet?

- a) a római hadsereget újjászervezték
- b) a barbárok tovább fosztogatták a római területeket
- c) a gótokkal való kapcsolatot megszakították

Barbár harcosok
a 17. századi
Germania Antiqua lapjain

Wulfila gót bibliafordítása
a 350-es évekből

2. Hogyan stabilizálta Theodosius a császári hatalmat?

A császár portréja egy 19. századi ábrázoláson

A késő római történetírók feljegyzéseiben nagy szerepet kapnak azok az uralkodók, akik a birodalmi rend megteremtése érdekében eredményesen harcoltak a barbárokkal és igyekeztek megvédeni a központi hatalmat a trónbitorlók törekvéseivel szemben. Hydatius Theodosius uralkodásának (379–395) első évétől jegyezte fel krónikájának eseményeit, és többször is beszámolt arról, hogyan működött együtt a császár a társuralkodóival.

I. Theodosius apja a lovasság vezetője és Moesia Prima helytartója volt, de felségárulás vádjával 376-ban kivégezték. A Hispaniába visszavonult Theodosiust Gratianus nyugatrómai császár a dunai frontnál állomásozó hadsereg főparancsnokává nevezte ki, az itt elért sikereinek köszönhetette uralkodói pozícióját.

Hydatius (400 k.–469 k.) krónikája az 5. századi történelem egyik legértékesebb forrása, egyedülállóan részletes beszámoló a korabeli Hispania történetéről és a császári hatalom felbomlásáról. Hydatius munkája az egyik legkorábbról fennmaradt alkotás a latin nyelvű krónikák közül, ez az egyetlen általunk ismert irodalmi kísérlet az 5. századi Hispaniából. Az *ibér történetírás atyjának* is nevezett püspök Hispania északnyugati részének, Gallaeciának egyre súlyosabb helyzetét érzékelve fontos szerepet vállalt a barbárok elleni küzdelemben.

A római császárok sorában a harminckilencedik Theodosius volt, Gratianus őt nevezte ki augusszá. Theodosius Constantinopolisba ment első consulsága alatt 380-ban. Theodosius 388-ban megölette Maximus tyrannust, és ugyanebben az évben Galliában Arbogast comes kivégezte Maximus Victor nevű fiát.

(Hyd. 1–2; 4; 17.)

Válassza ki a forrásban kiemelt tisztségek közül a megfelelőt, és írja a meghatározások után!

- a) Monarchikus uralkodó, a latin forrásokban ellencsászárt, trónbitorlót jelent: _____
- b) A legmagasabb állami tisztségviselő, a császárok is viselték ezt a hivatalt: _____
- c) A tényleges hatalommal bíró uralkodó megkülönböztető jelzése: _____
- d) A császár bizalmi embere, aki katonai megbízatással rendelkezik: _____

Hydatius feltűnően sokat foglalkozik Theodosius fiai, Arcadius és Honorius hatalomátvételével, amelyet a krónika feljegyzései szerint apjuk körültekintően előkészített, mégis úgy érzi, mintha magyarázkodnia kellene az olvasói előtt, hogy a hagyományoktól eltérően miért uralkodik egyszerre két császár a keleti és a nyugati területek fölött.

Theodosius és fiai a 12. századi Manasses-krónikában

Szent Ambrus püspök megtiltja Theodosius császárnak a szentmisén való részvételt
Anthony van Dyck 17. századi festményén

Theodosius saját fiát, Arcadiust tette meg társuralkodójának, amikor kinevezte őt augustusszá. Abban az esztendőben, amely Theodosius uralkodásának tizenhetedik éve volt, Arcadius és Honorius kezdte meg uralkodását. A római császárok sorában a negyvenedik Arcadius és Honorius, Theodosius fiai, akik apjuk halála után harminc évig uralkodtak.

(Hyd. 9; 23–24.)

Karikázza be annak a négy állításnak a betűjelét, amelyek igazak Theodosius uralkodására!

- a) Trónbitorlók is veszélyeztették a császári hatalom stabilitását.
- b) A két császár közül az egyik magasabb rangú volt a másikkal.
- c) A hatalommegosztás kezdetben csak adminisztratív jellegű volt.
- d) Theodosius a két fia között a keleti és a nyugati területek fölötti hatalmat osztotta meg.
- e) A rajnai határnál kialakult katonai veszélyhelyzet nem befolyásolta a császár döntését.
- f) A hatalommegosztás hozzájárult a birodalom későbbi széteséséhez.

Theodosius halála után a nyugati területek fölötti ellenőrzés kikerült a császárok kezéből és a tényleges hatalmat a seregek élén álló főparancsnokok gyakorolták. Elősegítette ezt a folyamatot az is, hogy a magas katonai rangra emelkedett germán hadvezérek olyan ismereteket és készségeket szereztek a római sereg kötelékében, amelyek később akár önálló katonai akciókra is ösztönözheték őket, különösen, ha személyes ambícióik is voltak a hatalom megszerzésére. Kiemelkedik közülük a barbár származású Stilicho, aki rendkívüli katonai és diplomáciai képességeinek köszönhetően

393-tól már a teljes nyugati haderőt irányította, Theodosius őt jelölte ki nevelőnek is a fiai számára.

Stilicho (359–408) egy vandál tiszt és egy római nő fiaként hivatali pályáját a katonai szolgálaton belül járta be, így tevékenysége egyáltalán nem illeszkedett a *senatori* rend kulturális elvárásaihoz, ráadásul a barbárokkal való együttműködése miatt a rómaiak egy része árulónak tekintette őt.

Stilicho (jobbról) feleségével, Serenával és fiával, Eucheriusszal egy 4. századi Monzából származó kétszárnyú összecsukható táblácskán, diptychonon

3. Miért került a gótok kezére Róma városa 410-ben?

Alaric nyugati gót király (395–410) a zavaros politikai helyzetet kihasználva több alkalommal is Róma ellen vonult. 408 őszén egy hatalmas összeg átadásával Honorius nyugatrómai császár (395–423) még el tudta hárítani a veszélyt, de 409-ben Stilicho halála után Alaric már arra kényszerítette a *senatust*, hogy jelöltjét ültessék a trónra, 410. augusztus 24-én pedig árulás folytán az egész város a gótok kezére került. A krónikások különböző módon tudósítanak Róma kifosztásáról és a várost érintő mézárításokról.

Alaric portréja egy 19. századi metszeten

Alaric, elkeseredve azon, hogy a rómaiak oly sok gótot kiirtottak, vérük megbosszulására Róma ellen indult. Körülzárta a várost és nagy veszteségek árán betört oda. Így hát Róma, amely minden népet meghódított, a gótok diadalától legyőzve meghódolt, és megszállva leigázott szolgálóvá vált. A gótok azonban itt kíméletesnek mutatkoztak korábban tett fogadalmuknak megfelelően: hogyha bejutnak a városba, azon rómaiakkal szemben, akiket a keresztények szent helyein találnak, nem fognak a hadijog alapján fellépni. A többiek estében is tartózkodtak a kegyetlen öldökléstől, még akkor is, ha ezzel könnyen zsákmányt szerezhettek volna ellenfeleiktől. A rómaiak temérdek kincset megszerezve a harmadik napon távoztak, miután felgyújtották és részben lerombolták a várost, majd hajóra szálltak és át akartak kelni Siciliába.

(Isid., Hist. Goth. 15–18.)

Sevillai Isidor (560 k.–636) enciklopédikus munkáit rendkívül kedvelték és sokáig tankönyvként is használták a középkori Európában. Világkrónikájában a teremtéstől kezdve a bibliai és a világi események összeszedolgozásával ábrázolta az eseményeket. A korokra vonatkozóan meghatározóak a nyugati gótokról, a vandálokról és a szvévekről írt történeti munkái.

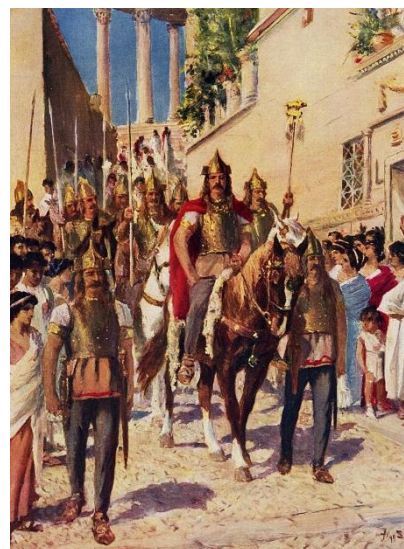
Végül Rómába betörve Alaric parancsára csupán fosztogattak, nem gyújtogattak, és nem hagyták teljesen büntetlenül a szentélyek bármelyikében is elkövetett jogtalanságokat, mint ahogy más népek. Ide érkezett Alaric, a vizigót király azokkal a kincsekkel, amiket Italiából rabolt el, de később egy szörnyűséges hullámverés jelentős számú hajóját elsüllyesztette és igen sokat felborított.

(Iord., Get. 156–157.)

Alaric a tanácstalan Rómát ostrom alá vette, feldúlta és bevonult, mégis előtte azt az utasítást adta, hogy ha valaki a szent helyekre és legfőképpen a szent apostolok, Péter és Pál bazilikáiba menekül, elsősorban azokat hagyják sértetlenül és biztonságban, utána pedig amennyire tudják, a zsákmányra áhítozzanak és a vérontástól tartózkodjanak. E lerohanás során Athaulf, Alaric rokona, elfogta és asszonyául vette Galla Placidiát, Theodosius császár lányát, aki, mintha isteni ítélet folytán mintha valami különleges zálogot adott volna át Róma, olyan nagy hasznára volt az államnak, hogy egy barbár királlyal ily nagyon hatalmas házasságban kapcsolódott össze.

(Oros. 39,1; 39,15; 40,2.)

Alaric vizigótjaival Athénba érkezik egy 1915-ös illusztráció

Jelölje X jellel a táblázatban, hogy melyik szerzőnél olvashatunk az alábbiakról!

	Isidor	Iordanes	Orosius	összes
a) A barbárok veszteségeket szenvedtek a tengeri viharban.				
b) Számos kincssel és sok arannyal távoztak a városból.				
c) A gótok megkímélték a keresztény lakosságot.				
d) A kevés zsákmány birtokában nem gyújtottak fel épületeket.				
e) A gótok új gabonaföldeket keresve Africába keltek volna át.				
f) Galla Placidia is a barbárok fogságába esett.				
g) Róma elfoglalása a gótok bosszúhadjáratának része volt.				

A barbárok fosztogatják Rómát
Évariste Vital Luminais 19. századi festményén

Összességében nem kételkedhetünk abban, hogy Róma 410-es kifosztása a birodalom teljes lakosságát sokkolta, így szimbolikus eseménynek tekinthető a római állam összeomlásához vezető úton, ugyanakkor ennél sokkal nagyobb problémát jelentett olyan fontos tartományok elvesztése, mint Pannónia vagy Britannia.

Az 5. századi egyházatyák, Hieronymus, Augustinus és a legtöbb kortárs szerző beszámolójában szörnyű katasztrófaként tűnik fel a gótok 410-es fosztogatása, ez pedig azzal magyarázható, hogy még mindig Róma számított a birodalom központjának, és korábban csaknem 800 éven keresztül sohasem fosztogattak a városban barbár csapatok. Orosius azonban kevésbé tartja tragikus eseménynek Róma megszállását.

Ha csak azért eresztették be a barbárokat a római vidékre, hogy mindenféle keleten és nyugaton Krisztus gyülekezetei megteljenek hunokkal, szvévekkel, vandálokkal és burgundokkal, Isten irgalma magasztalandónak és dicsérendőnek látszik, mivelhogy még ha a mi romlásunk árán is, ekkora népek juthatnak az igazság megismeréséhez, amelyet semmiképp nem lelhetnének fel, csak ezzel az alkalommal élve.

(Oros. 41,8.)

A történetírásban Róma kifosztását gyakran két másik eseményhez hasonlítják. Írja a képek alá, melyik városok bukásáról van szó!

a) _____

b) _____

4.

Hogyan védelmezte Aëtius a Nyugatrómai Birodalmat?

Aëtius célirányos lépéseket tett a nyugati területek fölötti főparancsnokság megszerzésére. Hydatius szinte az egész katonai pályafutását bemutatja a *comesi* pozíciótól a *magister militum* rangon keresztül a háromszoros *consuli* és *patriciusi* kitüntetésig, de nem említi, hogy Aëtius karrierje kezdetén milyen jó kapcsolatot ápolt a barbárokkal, ráadásul első katonai sikereit is nekik köszönheti: a gótok foglyaként Alaric katonai kiképzésben részesítette, 410–412 között pedig a hun uralkodó udvarában birodalmi túszként töltött be fontos

A *magister militum* a római hadsereg főparancsnoka, a katonai közigazgatás feje. A hivatalos titulárában megadták, hogy a lovasság vagy a gyalogság parancsnoka volt, ha mindkét csapat az irányítása alá tartozott, *magister utriusque militiae* volt a neve. A pozíció birtokosa sokszor a Római Birodalom fölötti tényleges hatalmat is gyakorolta, ahogyan például Stilicho vagy Aëtius.

diplomáciai szerepet.

Aëtius különböző módszerekkel állította félre katonai riválisait, Theodosius császár lánya, Galla Placidia pedig anynyira tartott tőle, hogy csak akkor volt hajlandó elismerni főparancsnoki kinevezését, amikor már Ravennát fenyegette hunokból szervezett hadseregével.

Aëtius portréja egy 19. századi metszeten

Felixet, akit Patriciusnak is szólítottak, egy katonai zendülés alkalmával ölték meg Ravennában. Bonifatius, akit Aëtius vetélytársául Galla Placidia hívott Africából Italiába, visszatért a palotába. Aëtius eltávolítása után Bonifatius vette át a helyét, de néhány hónappal később belehalt sérülésébe, amelyet az Aëtius ellen indított csatában szerzett. Ekkor veje, Sebastianus lépett helyébe, de Aëtius legyőzte és elűzte őt a palotából.

(Hyd. 84; 89.)

Hydatius büszkén sorolja fel, hogy Aëtius számtalan győzelmet aratott olyan lázadó népcsoportok fölött, mint a gótok, a juthungok, a norok, a frankok, a burgundok és a hunok, mindez pedig azzal magyarázható, hogy Aëtius katonai sikerei Hydatiust személyesen is arra ösztönözték, hogy 431-ben követként forduljon hozzá.

Amint alkalom adódott rá, a szvévek ismét megszegték a gallaeciabeliekkel kötött békét. Fosztogatásuk miatt Hydatius püspök követséget vállalt Aëtius katonai parancsnokhoz, aki hadjáratot tartott Galliában. Aëtius egy csatában legyőzte a frankokat és békét kötött velük, majd elküldte Censorius comest követként a szvévekhez, aki a fent említett Hydatiusszal tért vissza.

(Hyd. 86; 88.)

Bonifatius érméje a 420-as évekből

Aëtiusnak több alkalommal is harcolnia kellett a függetlenségre törekvő vagy a saját politikai hatalmát veszélyeztető személyekkel, többek között Anaolsusszal, Bonifatiuszal és Sebastianusszal szemben. Igazi hírnevét Attila catalaunumi legyőzésének köszönhetette, sokan viszont megvádolták azzal, hogy 452-ben nem tudta megakadályozni a hunok itáliai fosztogatását.

454-ben végül III. Valentinianus nyugatrómai császár (425–455) bizalmasa tanácsára magához hívatta és végzett Aëtiuszal, aki két évtizedig nemcsak a Nyugatrómai Birodalom legsikeresebb hadvezére volt, hanem a császár uralkodását is mindvégig támogatta.

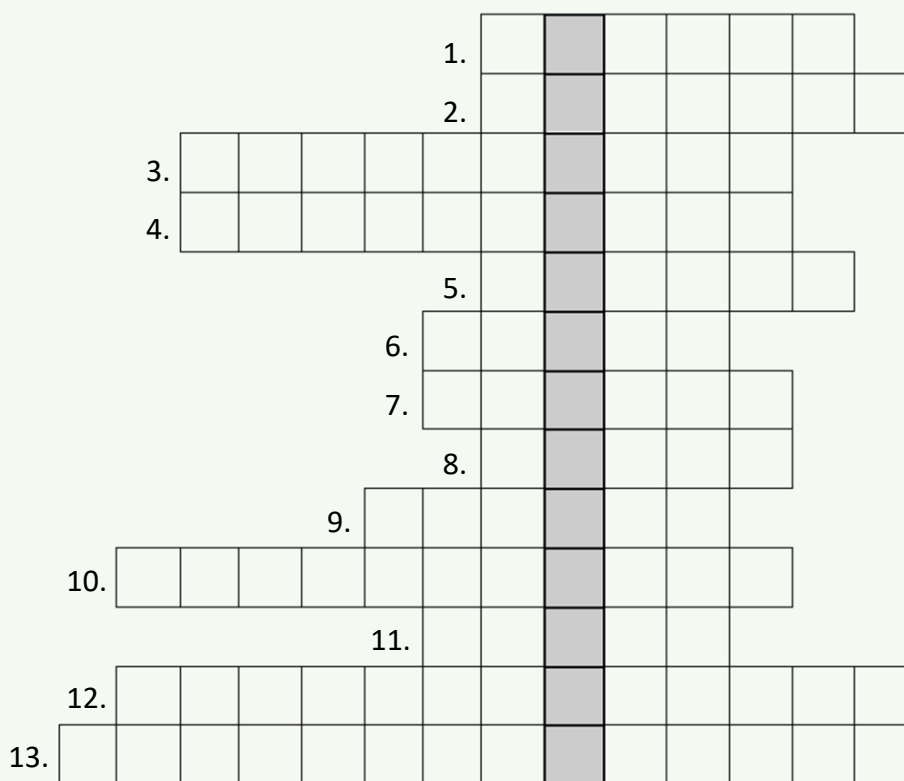
A szvévek a nyugati germánok egyik legnagyobb csoportja, tagjaik és területük állandóan változott. Őshazájuk Észak-Brandenburg vidéke, a Kr. e. 1. századtól innen vándoroltak dél felé és egészen a Közép-Duna vidékéig terjeszkedtek. 406-ban Radagaisus irányítása alatt más törzsekkel együtt betörték Italiába, 409-ben Hermeneric király vezetésével a vandálokkal és az alánokkal együtt Hispaniába érkeztek, majd Gallaecia északnyugati részén telepedtek le, és Bracara központtal birodalmat alapítottak (425–584). A szvévek által lakott vidék Hispania legkevésbé romanizált területe volt, így uralmuk törzsi jellege a későbbi királyok alatt is megmaradt.

Fejtse meg a keresztrejtvényt, és a megfejtésből megtudhatja, hogyan nevezte Aëtius E. Gibbon 18. századi brit történész!

Meghatározások:

1. Itt tartott hadjáratot Aëtius 431-ben.
2. Fosztogatásuk miatt indult követségbe Hydatius Aëtiusához.
3. Itt győzte le Aëtius 451-ben Attilát.
4. 433-ban halálos sebesülést szerzett az Aëtiuszal vívott küzdelemben.
5. Háromszor tüntették ki ezzel a ranggal.
6. 430-ban őt gyilkolják meg a katonái Ravennában.
7. Ez volt Hydatius egyházi rangja.
8. Őket is legyőzte Aëtius a norokhoz hasonlóan.
9. Tőle tanulta a gót hadvezetés alapjait.
10. Ezt a birodalomrészt védelmezte Aëtius.
11. Ez volt Censorius rangja.
12. Aëtius helyett saját jelöljeit próbálta főparancsnoki rangra emelni (két szó).
13. Ő végzett Aëtiuszal 454-ben.

5. Milyen stratégiát alkalmazott Attila a nyugati területek megszerzéséért?

451-ben a balkáni tartományokat fosztogató Attila, a hunok nagykirálya (445–453) addigi politikáján változtatva a nyugati területek ellen is támadást indított. A hunok a korábbi évtizedekben is betörték néhány évenként Thráciába, hogy biztosítsák csapataiknak a folyamatos zsákmányszerzést, a békéért cserébe viszont egyre magasabb összegű segélypénzt, *subsidi-umot* követeltek. Mivel Aëtius Pannónia egy részét átengedte a hunoknak, hosszú ideig nem háborgatták a nyugati területeket, de III. Valentinianus császár nővére, Honoria gyűrűt küldött Attilának, aki ezt házassági ajánlatként értékelve Gallia területét kérte hozományként.

Attila ábrázolása a Képes Krónikában

Miután Attila 447-es balkáni győzelemsorozata után csapataival előrenyomult Constantinopolisig, Theodosius kénytelen volt a hunok által diktált feltételek szerint békét kötni és a háborús jóvátételként kívül a korábbi *subsidi-um* összegének a háromszorosát megfizetni. Amikor az új keletrómai császár, Marcianus 450-ben megtagadta ennek a fizetését, Attila meggyőzte Theodericet, hogy adja fel a rómaiakkal 439-ben kötött szövetséget, és egyesítsék a gótok és a hunok erejét a rómaiakkal szem-

A Hun Birodalom 450 körül

Attila megpróbálta alaposan előkészíteni a galliai hadjáratot, mert a hátbatámadástól tartva csökkentett a fizetendő *subsidi-um* összegén, befogadta a korábban leverte Róma-ellenes burgundok vezetőit, és tárgyalásokat folytatott Geiserickel a vandálok esetleges itáliai támadásáról is. Aëtius és Theoderic 30–50 ezer fős csapatával hatalmas mérszárlást végzett a hunok hasonló létszámú seregében, Theoderic életét is veszítette az ütközetben. A halottak száma egyes források szerint 300 ezer fő volt, mások 200 ezer gót és 150 ezer hun áldozatról tudnak, de valószínűbbnek tűnik, hogy összesen 165 ezren haltak meg a csatában.

ben. Később maga Attila szegte meg ezt a megállapodást és fosztogató hadjáratot indított Dél-Gallia irányába, melynek során rengeteg várost kizsákmányolt, többek között a püspöki és katonai székhelyként működő Mettist. Theoderic erre ismét a rómaiakhoz pártolt és Aëtiuszal békesszövetséget kötve a hunok seregével szemben vonult a catalaunumi csatába.

I. Theoderic nyugati gót király (418–451), a tolosai gót állam megalapítója 418-ban fejezte be a vizigótok áttelepítését Gallia déli részébe, Aquitániába. Aëtius 430-ban legyőzte őket, 436-tól a gótok római városokat foglaltak el, átmeneti béke után azonban 438-ban hatalmas vereséget szenvedtek, majd ismét békét kötöttek a rómaiakkal.

SZEMBENÁLLÓ FELEK

rómaiak
nyugati gótok
alánok
száli frankok
szászok
Rhône-menti
burgundok
armoricumiai
olibrionok

hunok
keleti gótok
rajnai burgundok
rugiak
szkírek
tűringek
alemannok
gepidák
herulok
szvévek
ripuári frankok

PARANCSNOKOK

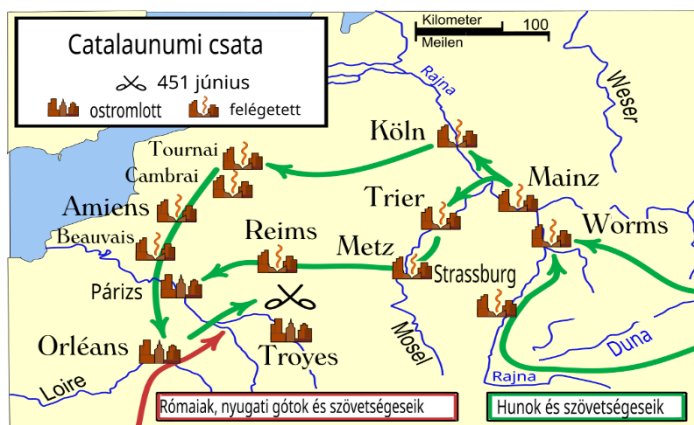
Aëtius
I. Theoderic
Sangiban
Thorismund
Merovic

Attila
Valamir
Theudimer
Vidimer
Ardaric
Childeric
Laudaric

Attila visszavonulása után 452-ben váratlanul Italiára támadt, csapatai városokat fosztogattak és lerombolták Aquileiát. Nem akarta viszont, hogy a hun sereget is sújtsák az egyre nagyobb méretű éhínségek és járványok, ráadásul a két birodalomrész még együtt tudott működni és az itáliai erődök is képesek voltak bizonyos fokú védekezésre, ezért a hunok Róma bizonytalan kimenetelű ostroma helyett inkább gazdag zsákmányt szerezve elhagyták Italiát.

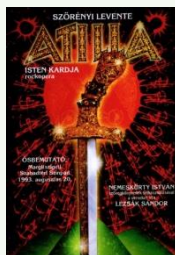
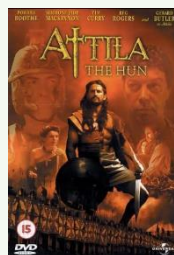
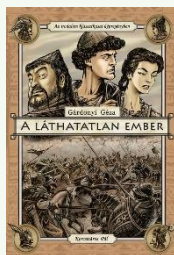
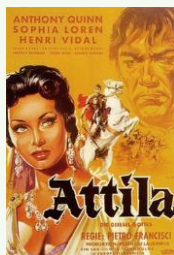
Attila lakomája Than Mór 1870-es festményén

Attila halála után 453-tól két fia, Ellac és Dengizik között trónviszály tört ki, ezért a zavaros belpolitikai helyzetet kihasználva a hun uralom alatt álló népek fellázadtak és függetlenítették magukat. A hunok ezután több csoportra szakadva bebocsátást kértek a birodalom területére, és Thraciában, Moesiában, illetve az Alföldön telepedtek le.

Aëtius és Attila küzdelmét több modern kulturális alkotás is megörökítette. Írja a képek alá a hozzájuk tartozó műfaj betűjelét!

- a) szimfonikus költemény (1857)
- b) regény (1902)
- c) film (1954)
- d) rockopera (1993)
- e) film (2001)

Írja mindegyik megállapítás után a hozzá kapcsolódó forrás betűjelét!

1. Attila a császári családba beházasodva próbált igényt tartani a birodalom egy részére. ____

2. A gót és a hun sereget egyesítve igyekeztek szembeszállni a rómaiakkal. ____

3. Theoderic Attila ellen fordulva a rómaiak oldalán vett részt a catalaunumi csatában. ____

4. Az ütközetben részt vevő gyalogos csapatok összetétele igen heterogén képet mutatott. ____

5. A hunok több százezres veszteséget szenvedtek, a gótok királya is elesett a csatában. ____

6. Az ütközet jelentőségét és az áldozatok számát az utókor túlságosan nagyra értékelte, bár ez volt az utolsó ókori méretű tömegcsata. ____

7. Az ütközet után Attila serege nehéz helyzetbe került, ezért a járványok és a kedvezőtlen külpolitikai helyzet miatt békekötésre kényszerült. ____

8. A hun sereg elakadása után a pápa közbenjárására Attila Róma kifosztása helyett visszafordult a csapataival. ____

A) Irományt küldött a vizigótok királyához, Theoderichez is, buzdítva, hogy lépjen ki a rómaiak szövetségéből és emlékezzen a csatákra, amiket nemrég ellene indítottak.
(Iord., Get. 186.)

B) A hunok Itáliát fosztogatták és betörték jó néhány városba. Isteni büntetésként égi csapások, éhínség és betegség sújtotta őket, ráadásul a Marcianus által küldött segédcsapatok is irtották őket Aëtius vezetésével.
(Hyd. 146.)

C) Isten segítségével legyőzték és lemészárolták a hunokat, de késő éjszaka félbeszakadt a küzdelem: Theoderic király holtan esett össze a csata helyén. Azt mondják, csaknem háromszázezer ember esett el ebben az ütközetben.
(Hyd. 142.)

D) Az a hír járta, hogy Honoria, akit a királyi udvar ékesége miatt bátyjának az akarata szerint elzárva tartottak, titokban elküldött egy eunuchot, hogy azzal kecsegtesse Attilát, hogy testvére hatalmával szemben az ő védelme alá helyezi magát.
(Iord., Get. 224.)

E) A rómaiak oldaláról Aëtius patricius volt olyan előre látó, hogy a mindenfelől összegyűlt harcosok vad és végeláthatatlan tömegével szemben ne mutakozzon gyengébbnek.
(Iord., Get. 191.)

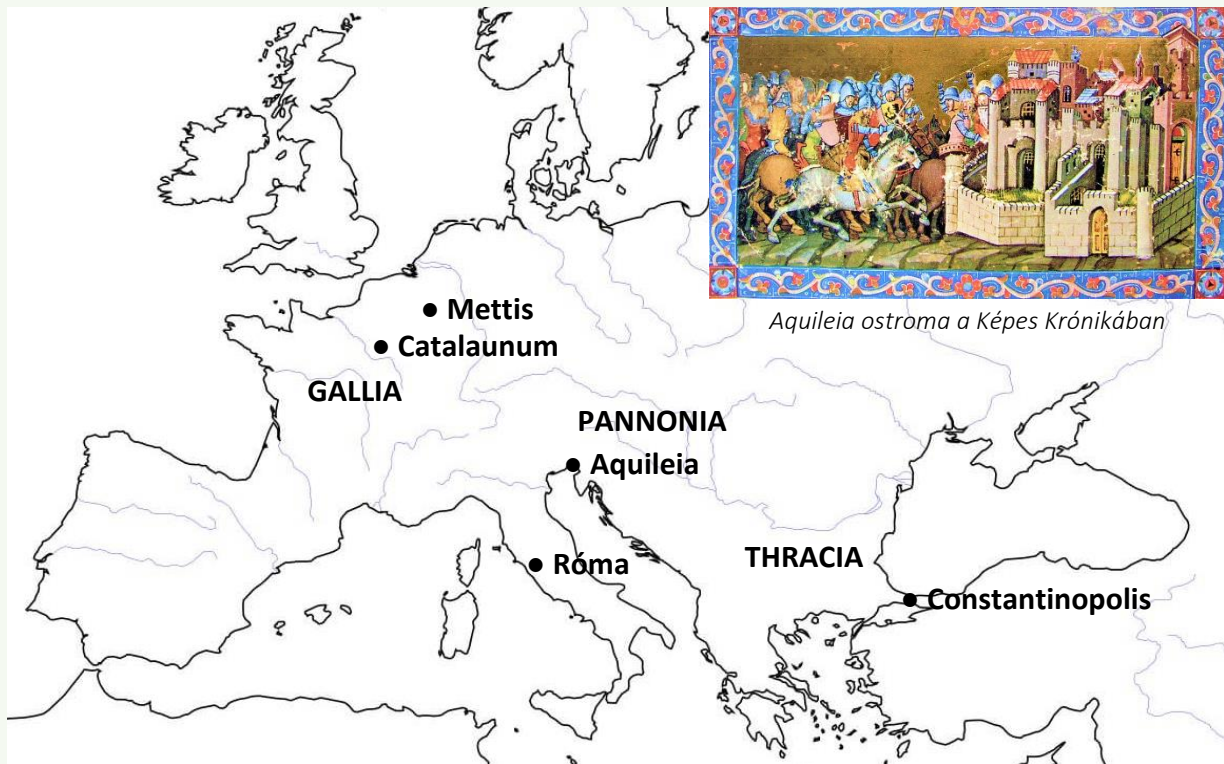
F) Miközben a lelke a veszélyes vállalkozás miatt ingadozott, Rómából békekövetség érkezett, Leo pápa járult elé. Ekkor lelohadt a harci dühe, és miután megkötötték a békét, visszatért oda, ahonnan érkezett.
(Iord., Get. 223.)

G) A legbátrabb népek leghíresebb háborújában, úgy tartják, százhatvanötezren haltak meg mindkét oldalról, a tizenötezer gepida és frank kivételével, akik a hivatalos összecsapást megelőző éjjel csaptak össze.
(Iord., Get. 217.)

H) A hunok megszegték a békeszerződést, fosztogatni kezdték Gallia tartományait. Aëtius katonai parancsnok és Theoderic király békeszövetséget kötött egymással, majd nyílt csatában összecsaptak a hunokkal.
(Hyd. 142.)

Írja be a térképen látható helyneveket a megfelelő állítások után a táblázatba!

Állítások	Helynevek
a) Magyarország dunántúli része és Ausztria keleti szegélye, Aëtius a terület egy részét átengedte a hunoknak.	
b) A Bizánci Birodalom régi fővárosa, Attila eddig jutott előre a balkáni fosztogatások során.	
c) A Balkán-félsziget délkeleti része, a hunok itt szereztek zsákmányt több évtizeden keresztül.	
d) A nyugati keresztény világ központja, a hunok nem merték megostromolni ezt a várost.	
e) 25 ezer fős amfiteátrumáról híres francia város, Attila ezt a katonai székhelyet is kifosztotta.	
f) Település a Troyes melletti síkságon, itt ütközött meg a római és a gót sereg a hunokkal.	
g) A mai Franciaország, Belgium és Svájc nagyobb része, ezt a területet kérte Attila hozományként Honoriától.	
h) Észak-Olaszország jelentős régészeti lelőhelye, Attila 452-ben lerombolta az itáliai hadjárat során.	

6. Mi okozta Petronius Maximus trónbitorló bukását 455-ben?

Aëtius és III. Valentinianus halálának körülményei, valamint Petronius Maximus *praefectus praetorio* hatalomra törése 454–455-ben jól mutatja a császári irányítás gyengeségét és a birodalmi vezetés instabil helyzetét. A császári trón megszerzésére törekvő Maximus szövetséget kötött az udvar egyik befolyásos eunuchjával, Heracliusszal, aki hosszú ideje ellenséges viszonyban volt Aëtiuszal, és meggyőzték arról Valentinianust, hogy Aëtius a hatalom megszerzéséért a császár életére akart törni, ezért jobb, ha saját maga végez vele.

A *praefectus praetorio* a császári testőrgárda parancsnoka, bizalmi állásként a kinevezése élethosszig tartott. A késő császárkorban a birodalom 4 nagy körzetének az élén álló tisztségviselőt nevezték így, aki bíraskodással és adóbehajtással kapcsolatos feladatokat látott el.

Valentinianus augustus a palotában saját kezével sebesítette meg Aëtius patriciust, akit a fegyveresek bekerítettek és kegyetlen módon kivégeztek.
(Tunn. Vict. 454.)

Tunnunai Victor (megh. 570 k.) constantinopolisi száműzetésének idején a 444–565 közötti események leírásával a korszak legfontosabb latin nyelvű egyháztörténetét állította össze, emellett rövid összefoglalást nyújtott az afrikai vandálok történetéről.

Aëtius 454. szeptember 21-ei meggyilkolása után a császár Heraclius tanácsa ellenére mégsem Maximust nevezte ki Aëtius helyére *magister militum*nak, ezért ő felfogadott két barbár származású testőrt, Optilát és Thraustilát, hogy álljanak bosszút parancsnokuk, Aëtius haláláért. 455. március 16-án megölette velük Heracliust és Valentinianust: a császár éppen a lováról szállt le, hogy íjászatot gyakoroljon, amikor arcára és halántékára halálos sebet kapott.

Maximus patricius és Heraclius előljáró cselt alkalmazva megölte Valentinianus császárt a római Mars-mezőn, majd ugyanez a Maximus 77 napra magához ragadta a hatalmat: ekkor vált világossá, miben mesterkedett eddig.
(Tunn. Vict. 455.)

Petronius
Maximus
solidusa

Nem sokkal Valentinianus halála után a volt consult, Maximust választották Róma augustusává negyvenharmadikként a sorban. Maximus lázadástól tartott és félt, hogy komolyabb zavargások támadnak, ezért császárrá választása után feleségül vette Valentinianus özvegyét, Eudoxiát; Valentinianus lányát pedig hozzáadta Palladius-hoz, az előző házasságából született fiához.

(Hyd. 155.)

III. Valentinianus és Aëtius portréja
Stilicho 5. századi márványszarkofágján

Eudoxia solidusa a 440-es évekből

Maximus a 455. március 17-én megkötött házasságával igyekezett szorosabbra fűzni a viszonyt a Theodosius-dinasztiával, hogy legitim alapja legyen a hatalomátvételre. Amikor nyilvánvalóvá vált Eudoxia császárné számára, hogy férjét Maximus parancsára gyilkolták meg, a szóbeszéd szerint a vandál királytól, Geiserictől kért segítséget, aki a 442-es szerződésre hivatkozva 455 májusában Italiába indult.

Vandál harcos ábrázolása a 16. századból

A vandálok keleti germán törzs, őshazájuk a Jütland-félszigeten volt. Egyik csoportjuk, a siling vandálok a mai Szilézia területén, a hasding vandálok a Tisza felső folyásánál éltek. A 4. században betelepültek Pannoniába és zsoldosokat adtak a római hadseregnek, akik közül a legnagyobb befolyásra Stilicho tett szert. 406-ban az alánokkal és a szvévekkel áttörték a rajnai *limest*, 409-ben a Pireneusokat is. 429-ben Geiseric király (428–477) vezetésével átkeltek Észak-Africába és 439-ben elfoglalták birodalmuk új központját, Carthagót. Mivel a keletrómai flotta nem tudta visszafoglalni a vandálok területeit, III. Valentinianus kénytelen volt elismerni a vandálok uralmát, független államuk 429–534 között állt fenn.

Amikor Maximus attól tartott, hogy Geiseric, a vandálok királya hamarosan megérkezik, megengedte mindenkinek, aki csak akarta, hogy elmenjen a városból, még mielőtt azonban a tervek szerint megfutamodhatott volna, meggyilkolták, testét pedig ízekre szedve a Tiberisbe hajították.

(Tunn. Vict. 455.)

Maximus jól tudta, hogy Avitus serege nélkül nem tudná felvenni a harcot Geiseric csapataival, ezért igyekezett rábeszélteni a *senátorokat*, hogy szökjenek meg együtt, így talán kevésbé lett volna feltűnő az ő menekülése, a római sereg egy része viszont fellázadt és meggyilkolta őt fiával, Palladiusszal együtt. Sikertelen trónbitorlása és meggyilkolásának körülményei jól mutatják, hogy a gyengülő központi hatalom ellenére a korabeli katonaság sem tolerálta egy politikai vezető gyávaságát és fékezhetetlen hatalomvágyát.

Geiseric 455. június 2-án tört be Rómába, majd 16-án rengeteg arany és ezüst kíséretében elhagyta a várost. A foglyok között volt Eudoxia és két lánya, Eudocia és Placidia, valamint Aëtius fia, Gaudentius is. Huneric Carthagóba érve feleségül vette Eudociát, Gaudentius és Placidia 454-es jegyessége viszont mindkét apa, Aëtius és Valentinianus halála miatt érvényét veszítette.

Maximus meggyilkolása után 3 nappal Geiseric király Rómára támadt, 14 nap alatt minden kincsétől megfosztotta a várost, majd magával vitte Valentinianus lányait és feleségét sok ezer fogollyal együtt. Az pedig, hogy a tűzvészről, a kínzásokról és a kivégzésekről a lakosság megmenekülhetett, csakis Leo pápa közbenjárásának köszönhető.

(Tunn. Vict. 455.)

*Geiseric fosztogatja Rómát
Karl Briullov 19. századi festményén*

Több szerző is beszámol arról, hogy amikor Leo pápa (440–461) találkozott Geiserickel, könyörgött hozzá, hogy kímélje meg Róma lakosságát a mészárlástól és a gyújtogatástól, és elégedjen meg csak a város kifosztásával. Valójában nem tudjuk, hogy a pápa befolyásának volt-e köszönhető, hogy a rómaiak életét megkímélték, arról viszont vannak forrásaink, hogy a vandálok érkezésükkor szétütötték a város összes vízvezetékét, felégettek egy templomot és rombolni kezdték a városfalakat.

Geiseric portréja

A 460-as években Geiseric több hadjáratot indított Itália felé, hogy újabb területeket tudjon megszerezni csapataival. Maiorianus nyugatrómai császár (457–461) halálakor Olybrius *patriciust* jelölte a nyugati trónra, hogy minél nagyobb befolyást szerezzen a nyugati területek fölött, ezért csaknem 7 évi fogság után 462-ben Leo keletrómai császár hatalmas váltságdíjért cserébe engedte el Eudoxiát. Egyik lánya Gentóval, Geiseric fiával, a másik Olybriusszal házasodott össze.

Leo pápa és Geiseric találkozója egy 15. századi miniatúrán

Kösse össze az alábbi leírásokat a megfelelő személynevekkel!

- Valentinianus özvegye, Maximus felesége.
- A királyi udvar egyik eunuchja, Aëtius ellensége.
- Nyugatrómai császár, Aëtius befolyása alatt állt.
- Egyházi vezető, könyörgésével csillapította a vandálokat.
- Vandál uralkodó, 455-ben kifosztotta Rómát.
- Maximus fia, Valentinianus lányát vette feleségül.

Leo
Eudoxia
Geiseric
Heraclius
Palladius
Valentinianus

Állítsa sorszámozással helyes kronológiai sorrendbe az eseményeket, így a mondatok utáni betűket összeolvasva megkapja Maximus életének egyik fontos helyszínét!

- Maximust meggyilkolják, mielőtt el tudna menekülni Rómából. (R)
- Geiseric elindul Itáliába Eudoxia hívására. (E)
- Barbár harcosok meggyilkolják Valentinianust a Mars-mezőn. (I)
- Valentinianus császár saját kezével végez Aëtiuszal. (T)
- Geiseric csapataival Rómába érkezik. (I)
- A vandálok sok zsákmány és fogoly kíséretében elhagyják a várost. (S)
- Maximus magához ragadja a hatalmat. (B)

Betűjelek sorrendje:

Megfejtés:

7. Hogyan próbálta megállítani Avitus a barbárok előrenyomulását?

Avitus tremissise

Avitus uralkodását (455–456) nagyra értékelték a krónikaszerzők, mert őt tartották az egyik legalkalmasabb nyugatrómai császárnak arra, hogy megállítsa a barbárok előrenyomulását, ráadásul célul is tűzte ki az elveszített területek visszahódítását, ami az egész birodalom érdeke volt. Avitus Gallia helytartójaként számos birtokkal és kapcsolattal rendelkezett, Petronius Maximus pedig azért őt nevezte ki Gallia *magister militum*ává, mert a kezében volt az egyetlen olyan ütőképes haderő, amelyet szükség esetén a vandálok ellen be lehetett volna vetni.

Avitus augustus Fronto comest küldte követként a szvévekhez. Theoderic, a gótok királya, a birodalomhoz való hűségét kifejezve hasonló módon követeket küldött hozzájuk, hogy saját maga és a Római Birodalom számára egyaránt fenntartsa a békeszerződést. A szvévek azonban a követeket mindkét részről visszautasították és megszegették esküjüket, majd betörték a római uralom alatt álló Tarraconensis tartományba.

(Hyd. 163.)

Amikor 455. július 9-én a galliai katonák és az előkelők *augustus*sá kiáltották ki őt, látszólag Marcianus keletrómai császár (450–457) is elfogadta ezt a birodalmi egység érdekében. Külpolitikai lépéseiben egyértelműen kirajzolódott a barbárok elleni stratégiája: a vandálok legyőzésével Italia blokádját próbálta megszüntetni, a gótokkal szövetségben pedig igyekezett helyreállítani a szvévek által megszegett békeszerződést, ezért 456-ban II. Theoderic nyugati gót királyra (453–466) bízta a szvévek elleni háború vezetését.

II. Theoderic portréja

Röviddel a történetek után Theoderic, a gótok királya, részben saját akaratából, részben Avitus császár utasítására hatalmas seregével Hispania ellen indult. Rechiarius és a szvévek jó néhány csapata Asturica városától tizenkét mérföldnyire, az Urbicus folyónál csapott össze vele október 5-én, pénteken. Röviddel a csata megkezdése után legyőzték a szvéveket: seregüket lemészárolták, néhányukat foglyul ejtették, de legtöbbjük megfutamodott, Rechiarius pedig sebesülést szenvedett.

(Hyd. 166.)

Hydatius krónikája szerint Avitusnak sikerült legyőznie a vandálokat, valójában a nyugati hadvezér, Ricimer aratott fölöttük győzelmet Siciliánál és Corsicánál. Avitus jutalmul *magister militum praesentalis* rangba emelte Ricimert, Italiába visszatérve pedig megfosztotta Avitust a hatalmától.

Ricimer comes cselével Avitus legyilkolta a vandálok népes csapatát, amely Carthagóból hatvan hajóval Gallia és Italia felé nyomult. A vandálok népes csapatát lemészárolták Corsicán, Avitus pedig elhagyta Italiát és a galliai Arelatéba ment.

(Hyd. 169–170.)

Avitus 456-os bukását Hydatius azzal indokolja, hogy a gótok megszegették az ígéretüket, valójában Ricimer az előle menekülő Avitust Placentia mellett legyőzte és 456. október 17-én lemondatta a trónról, de megengedte neki, hogy a város püspöke legyen. Avitus azonban megtudta, hogy a *senatus* ki akarja végeztetni, ezért tovább menekült, útközben pedig vagy pestis, vagy egy gyilkos keze végzett vele 456 utolsó napjaiban.

Írja az alábbi személyek után a funkciójukat!

Avitus ____

Marcianus ____

Theoderic ____

Fronto ____

Rechiarius ____

Ricimer ____

a) keletrómai császár

b) nyugatrómai császár

c) római követ

d) nyugatrómai hadvezér

e) vizigót király

f) szvév király

Írja be a térképen látható helyneveket a megfelelő állítások után a táblázatba!

Állítások	Helynevek
a) Ricimer itt győzte le a menekülő Avitust.	
b) Itt kiáltották ki császárrá Avitust a galliai katonák.	
c) Avitus ide rendelte a gótok csapatait 456-ban.	
d) Itt volt Avitus helytartó és katonai parancsnok.	
e) Erre a római területre törtek be a szvévek 456-ban.	
f) Itt szenvedtek döntő vereséget a szvévek.	
g) Ricimer itt aratott győzelmet a vandálok fölött.	
h) Innen indultak hajókkal a vandálok 456-ban Európa felé.	

8.

Mivel befolyásolta a római politikát a barbár származású Ricimer?

Ricimer egy szvén herceg és egy gót hercegnő fiaként mindkét ágról barbár származású volt, ráadásul az arianus hitet gyakorolta, így sokan megbízhatatlannak tartották, mintha csak a saját hatalmi érdekeit szeretné érvényesíteni és kizárólag Italia megtartására törekedne. Mivel tisztában volt azzal, hogy származása és hite miatt sohasem lehetne belőle római császár, különösen ügyelt arra, hogy minden eddiginél nagyobb terület fölött ismerjék el befolyását, mert a nyugati tartományok nagy része ekkor már barbár uralom alatt állt.

Az arianusok olyan keresztények voltak, akik tagadták a Szentháromság egylényegűségét. Tanításukat a 325-ös niceaeai zsinaton elítélték és eretneknek nyilvánították. Wulfila, a gótok püspöke ezeket a tanokat terjesztette el a barbár népek között, így a keleti germánok a kereszténységet többnyire ariánus formában vették fel.

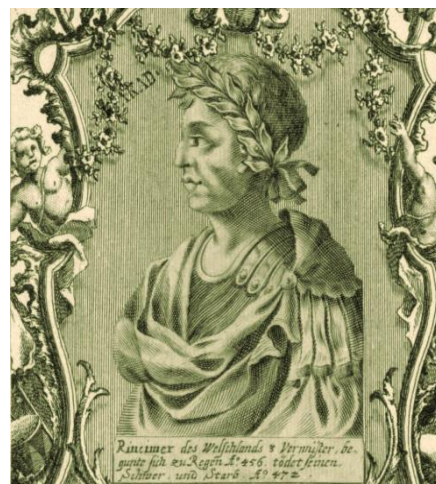

Maorianus solidusa

Libius Severus solidusa

457-ben még *comes*ként a birodalom partjait sokáig nyugtalanító vandálok ellen állított fel új flottát és szárazföldi sereget, amelyeket felhasználva csellel le tudta gyilkolni az Agrigentum melletti csapataikat. Avitus ennek hatására *magister militum praesentalisszá* nevezte ki őt, Ricimer azonban hamarosan szembefordult és üldözni kezdte a császárt. 457–472 között *magister utriusque militiae* rangjának köszönhetően a nyugati területeken regnáló császárokat az ő javaslatára nevezték ki, amikor viszont egykori parancsnoktársa, a nyugatrómai császárrá emelt Maiorianus (457–461) önállósította magát és sikeresen harcolt a barbárok ellen, Ricimer törbe csalta és megölte őt.

Ricimer portréja a 18. századból

Aegidius parancsnok javaslatára 465-ben Geiseric meg akarta támadni Ricimert Italiában, a sicíliai vandálok legyőzése azonban nem sikerült, mert Marcellinus hun csapatait megvesztegették. A nyugatrómai csá-

szárt, Libius Severust (461–465) valószínűleg Ricimer mérgezte meg, 468-ban pedig Anthemius és Leo egy összehangolt kelet–nyugati támadással vonult a vandálok ellen, de Ricimer sértődöttsége miatt nem vett részt a hadjáratban, ez pedig jelentősen hozzájárulhatott a rómaiak vereségéhez.

A Nyugatrómai és a Keletrómai Birodalom területe 460-ban

Ricimer tevékenységét Hydatius mindvégig gyanús szemmel figyelte, a személyével kapcsolatos óvatosság azonban nem volt alaptalan. Párosítsa a hadvezér karrierjének fontosabb állomásait Hydatius krónikájának megfelelő részleteivel!

Évszám	Esemény	Forrás
456	1. Megakadályozta Siciliában, hogy a vandálok partra szálljanak.	
457	2. Avitus előle menekült Galliába, ahol lemondatták, később betegség vagy gyilkosság miatt meghalt.	
461	3. Nyomására lemondott Maorianus császár, akit később meggyilkoltak.	
465	4. Ellene is vonultak volna a vandálok a nyugati gótok megtámadásakor, mert Aegidius szövetekezett Geiserickel.	
465	5. Megvesztegette a hun segédcsapatokat, így a katonák nélkül maradt Marcellinusnak vissza kellett vonulnia.	
465	6. Megmérgezte Libius Severus császárt.	
468	7. Másodszor választották meg <i>patriciusszá</i> .	

A római császárok Constantinus óta gyakran vertek *solidust* aranyból, súlya a római font 1/72-ed része volt, a *tremissis* ennek a harmadát érte.

A) Maorianus visszatért Galliából Rómába, hogy a birodalom sorsdöntő ügyein fáradozzon, de Ricimer, irigységtől felindulva és haragosai tanácsára, csellet törbe csalta és megölte őt.

(Hyd. 205.)

B) A szvévek követői visszatértek és hírül vitték, hogy Severus uralkodásának negyedik évében meghalt.

(Hyd. 227.)

C) Marcellinus Siciliában lemészárolta a vandálokat, és elűzte őket onnan.

(Hyd. 223.)

D) Avitus már három éve uralkodott a gallok és a gótok felett, amikor a gótok megszegtek ígéretüket és megvonták támogatásukat, így a császár elveszítette hatalmát, nem sokkal később pedig meghalt.

(Hyd. 176.)

E) Ricimer comes cselével Avitus legyilkolta a vandálok népes csapatát, amely Carthagóból hatvan hajóval Gallia és Italia felé nyomult.

(Hyd. 169.)

F) Elmondták még, hogy Ricimer Anthemius császár veje és patriciusa lett.

(Hyd. 241.)

G) Májusban Aegidius követői átkeltek az Óceánon a vandálokhoz, majd szeptemberben ugyanazon az útvonalon visszatértek embereikhez.

(Hyd. 220.)

Ricimer 460 körül készült érméje

9. Mikor volt az utolsó kelet–nyugati támadás a vandálok ellen?

*Anthemius solidus
a 460-as évekből
Mediolanumból*

465-ben Marcellinus *comes* hun segédcsapatokkal próbálta visszaverni a vandálok sicíliai betörését, de ez veszélyeztette volna Ricimer hatalmát, ezért megvesztegette a katonákat, így Marcellinusnak sereg nélkül kellett visszatérnie Dalmatiába. Amikor később Leo keletrómai császárnak (457–474) már egyre nagyobb gondot okoztak Geiseric fosztogató hadjáratai Siciliában, Italiában és Illyricumban, Ricimer kérésére 467. március 25-én Anthemiust jelölte a nyugati trónra és Italiába küldte őt egy hatalmas méretű, jól felszerelt sereggel Marcellinus vezetésével.

*Leo 470-ben készült
mellszobrának
restaurációja*

Április 12-én Anthemiust császárrá kiáltották ki (467–472), amivel Leo el tudta érni, hogy ne Geiseric jelöltje, Olybrius legyen a nyugati császár, ráadásul Anthemius katonai tapasztalatai reményt adtak arra, hogy ezúttal eredményes lesz a vandálok elleni küzdelem. A hadjáratot azonban meg kellett szakítani a rossz időjárási viszonyok és az ellátási nehézségek miatt, a római flotta így kénytelen volt visszafordulni. Geiseric fosztogatásai után a barbár népek közötti tárgyalások kudarcba fulladtak, ezért 468-ban Leo és Anthemius javaslatára elindították az utolsó olyan támadást a vandálok ellen, amelyben a keleti és a nyugati területek vezetői még együtt tudtak működni.

Dalmátia és a birodalom helyzete az 5. század második felében

Látva a római állam tévovázását, Euric király Arelatumot és Massiliát saját területéhez csatolta. Geiseric, a vandálok királya ugyanis ajándékokkal csábította ennek megvalósítására, hogy ezzel elhárítsa Leo és Zenon ellene szőtt csalárdságát. El is érte, hogy az osztrogótok a keleti birodalmat, a vizigótok pedig a nyugatot pusztítsák, hogy amíg az ellenfél mindkét állam ellen harcol, ő maga nyugodtan uralkodhasson Africában.

(Iord., Get. 244.)

Euric követeket indított a császárhoz és a szvévek királyához, Remismund azonban rögtön visszaküldte őket. A császárhoz küldött követek visszatértek és hírül hozták, hogy ottlétükkor Leo császár kiválasztott három katonai parancsnokot, akiket rendkívül nagy sereggel a vandálok ellen küldött, ugyanekkor Anthemius császár segítségével Marcellinus is elindította hozzá szövetséges csapatait.

(Hyd. 234; 241.)

Euric nyugati gót király (466–484), I. Theoderic fia testvére meggyilkolása után vehette át a hatalmat, uralkodása alatt érte el legnagyobb kiterjedését a vizigótok birodalma. Ő volt az első germán uralkodó, aki népének törvénykönyvet állított össze *Codex Euricianus* néven.

Euric 19. századi portréja

A hatalmas sereg Basiliscus és Marcellinus irányításával vonult Geiseric 15–25 ezres csapata ellen, amelyben a források szerint csaknem a teljes keletrómai flotta, 1113 hajó és 100 ezer ember vett részt. Bár a modern kutatások szerint a római sereg létszáma valójában ennek csak felét tette ki, ezt az összehangolt támadást tartják a történelem egyik legnagyobb feljegyzett katonai akciójának. A tervek szerint három sereg gyülekezett volna Siciliában: Basiliscusnak innen egyenesen Carthagóba kellett volna hajóznia, Marcellinus ezalatt elfoglalta volna Siciliát és Sardiniát, a harmadik sereg pedig az edessai Heraclius vezetésével Carthagótól keletre, a libyai partoknál kötött volna ki, hogy gyorsítsa az előrehaladást. Miután azonban Basiliscus elérte seregével Carthagót, Marcellinus pedig kikötött Sardinia és Tripolitania partjainál, Marcellinus fővezérsege távol tartotta a sértődött Ricimert a harcotól, aki eleve ellenzte a vandálok elleni hadjárat elindítását, így a rómaiak veresége elkerülhetetlen volt.

Basiliscus solidusa

Amikor Basiliscus hatalmas seregével horgonyt vetett Siciliánál, Geiseric annyira meglepődött, hogy ha Basiliscus azonnal lerohanta volna Carthagót, még legyőzhette volna a vandálokat. Geiseric azonban időhúzásként 5 nap haladékot kért a békefeltételek kidolgozására, ezalatt összevonta csapatait és néhány hajót megtöltött gyúlékony anyaggal, hogy azok éjszaka az őrizetlenül hagyott római flotta ellen vonulva megbomlasszák a hadrendjüket.

A vandálok 500 hajójából az első összecsapás során 340-et veszítettek el, de a másodikban 600 római hajót sikerült elpusztítaniuk. A római flotta egyik fele elégett, elsüllyedt vagy fogságba esett, a másik fele elmenekült Basiliscusszal. Marcellinus visszavonult Siciliába, ahol Ricimer ösztönzésére megölték 468 augusztusában. Amikor Basiliscus is visszaért a városba, a Hagia Sophiában keresett menedéket, hogy elkerülje a nép haragját és a császár bosszúját, végül kegyelmet kapott és csak száműzetéssel büntették.

A Merkúr-hegyfok (mai nevén Cap Bon) látképe Carthago közelében, ahol megpróbálták a római csapatok partra szállni

Válaszoljon a vandálokkal kapcsolatos kérdésekre a források alapján!

a) Hol hoztak létre saját államot a vandálok, ahonnan később a támadásaikat elindították?	
b) Hogy hívták azt a két uralkodót, akik a vandálok elleni hadjáratot elindították 468-ban?	
c) Soroljon fel három népet, akikkel a vandálok szövetséget próbáltak kötni a rómaiak ellen!	

Jelölje X jellel a táblázatban, hogy melyik megállapítás kihez kapcsolódik!

Állítások	Marcellinus	Basiliscus	Geiseric
a) Serege cserben hagyta a vandálok elleni hadjáratban.			
b) Sok zsákmányt szerzett Siciliában a rómaiaktól.			
c) Siciliából Carthagóba kellett volna vezetnie a flottáját.			
d) Hatalmas sereget bíztak rá a barbárok legyőzésére.			
e) Saját hívét szerette volna a nyugatrómai trónra állítani.			
f) Visszavonulása során meggyilkolták Ricimer emberei.			
g) Barbár népekkel folytatott tárgyalásokat a rómaiak ellen.			
h) Császári parancsnoknak nevezték ki a 468-ban.			
i) Siciliát és Sardiniát próbálta elfoglalni a hadjárat során.			
j) Időhúzó taktikával össze tudta vonni a csapatait.			

Válassza ki a megadott szám adatok közül, melyik mire vonatkozik!

- a) _____ katonai parancsnokot neveztek ki a hadjárat élére.
b) _____ katona vett részt a támadásban a rómaiak oldalán.
c) _____ római hajó süllyedt el az ütközetben.
d) _____ nap alatt kellett kidolgozni a békefeltételeket.
e) _____ hajó maradt épségben a vandálok flottájában.

10. Mit gondoltak a római állam szerepéről az 5. században?

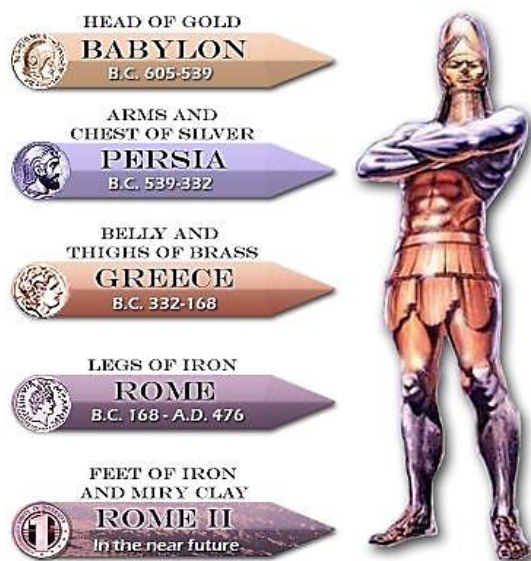
A négy királyságról szóló próféciához
Dán 2:37-38 alapján készült illusztráció

Dániel az ószövetségi négy nagy próféta egyike, Hierosolyma első ostroma után hurcolták a babiloni fogságba Kr. e. 605 körül. Dániel könyve a Kr. e. 2. században keletkezett, Dániel ennek nem a szerzője, csak fiktív hőse.

A korszak keresztény és pogány szerzőinek látásmódja több szempontból is különbözött a hagyományos történelemfelfogástól és a római állam szerepéről vallott korábbi nézetektől. A történelem korszakolásának problémája már Dániel könyvének négy királyságról szóló próféciájában is megjelent: Nabukodonozor újbabloni király (Kr. e. 605–562) álmában látott egy szobrot, amelynek feje aranyból, mellkasa és karja ezüstműből, hasa bronzból, lába pedig vasból és agyagból készült, de amikor egy kő összetörte a szobrot, minden testrésze porrá vált, a kőből pedig egy nagy hegy lett, amely betöltötte az egész földet. A különböző fémekkel való jellemzés később az emberi lét hanyatlásának szimbólumává vált, így Nabukodonozor birodalmának helyét átvette a méd–perzsa, később a görög–makedón állam, hogy az utolsó, negyedik világbirodalom a korábbiak tulajdonosságait egyesítve az örökkévalóságig tarthasson.

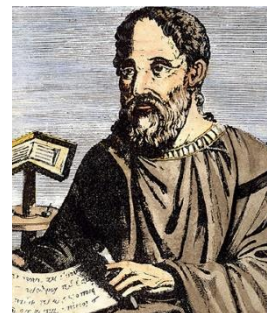
Elsőként a Kr. e. 1. században Pompeius Trogus foglalkozott azzal, hogy a birodalmi hatalom az aszíroktól a médekre, majd a perzsákon és a makedónokon keresztül a rómaiakra helyeződött át, vagyis a *translatio imperii* alapján biztosítható a történelem folytonossága. A Kr. u. 1. században Velleius Paterculus a rómaiak történetét az egyetemes történelem részeként ábrázolta, és azt hirdette, hogy a történelem az egymás után fejlődő és hanyatló világbirodalmakat mutatja be, végső célja pedig az, hogy a Római Birodalom felemelkedésével felváltsa a korábbi világbirodalmakat.

A későbbi szerzők többsége Dániel próféciájára hivatkozva világkorszakok felsorolásával határozta meg a történelem egyes fejlődési szintjeit. A 3. századi Órigenés a szőlőmunkásokról szóló példabeszédre hivatkozva 5 szakaszt különített el a történelemben, Eusebius pedig a világ történetét 6 korszakra osztotta fel a kronológiájában alkalmazott 6 határkö segítségével, Ádám, Ábrahám és Mózes működésének, a Templom felépítésének és újjáépítésének, valamint Krisztus születésének említésével. Tertullianus szerint a Római Birodalom a világvége előtt az utolsó lesz a birodalmak sorában, később Hieronymus és Ambrosius már úgy gondolta, hogy a római állam olyan békét teremtett a keresztények számára, amely az eljövendő isteni birodalom földi előzményének is tekinthető.

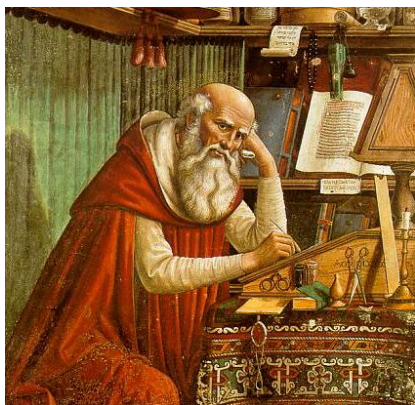

A szimbólumok angol nyelvű értelmezése

Eusebius (263 k.–339), Caesarea püspöke *Chronici canones* (Időrendi táblázatok) című világkrónikája teljesen eltért a korábbi keresztény történetírók műveitől, mert elsőként próbálta meg összekapcsolni az egyháztörténetet a bibliai hagyománnyal. Az egyházi történetírás atyjaként sajátos kronológiai jelöléseivel az emberiség történetét a kezdetektől fogva egyetlen történeti munkában rögzítette, modellt teremtve így a történelem keresztény szemléletű bemutatásának.

Eusebius portréja

Hieronimus (Szent Jeromos) (347 k.–420) nemcsak a Bibliát, hanem Eusebius munkáját is latin nyelvre fordította, majd kiegészítette azt a római eseményekkel 378-ig. Ezt az irodalmi szenzációt sok kutató a nyugati történetírás legjelentősebb eseményének tartja, mivel latin nyelvű világtörténeti összefoglalójával egy magas színvonalú, mégis könnyen utánozható mintát nyújtott a későbbi nyugati krónikások számára.

Hieronimus tanulmányaiba mélyed D. Ghirlandaio 15. századi festményén

Az 5. században Sulpicius Severus a Dániel látomásában szereplő szobor lábait elsőként értelmezte a 395-ben kettéosztott birodalom részeként. Lactantius organikus államfelfogása alapján a birodalmak az emberi élethez hasonlóan születésük és fejlődésük után szükségszerűen elpusztulnak, a pogány történetírást képviselő Florus szerint pedig Róma 900 év alatt érte el az emberi élet szakaszaihoz hasonló fázisokon keresztül az öregkort. Ammianus Marcellinus, a késő római császárkor egyik legnépszerűbb történetírója úgy véli, hogy a végső öregség állapota nem feltétlenül jelenti a birodalom pusztulását, mert még van remény egy újabb ifjúkor megszületésére.

Karikázza be a helyes válasz betűjelét!

1. Miből készült a szobor karja Nabukodonozor álmában?

- a) ezüst b) bronz c) vas

2. Hány világbirodalomra következtethetünk Dániel próféciája alapján?

- a) 3 b) 4 c) 5

3. Ki volt az első szerző, aki a birodalmak váltakozásával a történelem folytonosságáról írt?

- a) Sulpicius Severus b) Velleius Paterculus c) Pompeius Trogus

4. Ki **nem** szerepel a korszakok megjelölésekor Eusebius krónikájában?

- a) Ádám b) Jézus c) Péter

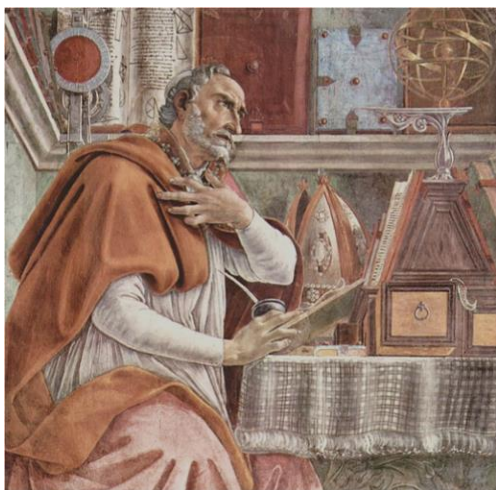
5. Mikor osztották ketté a Római Birodalmat?

- a) 395 b) 411 c) 476

6. Melyik egyházatya hasonlította a birodalmak fejlődését az emberi élet szakaszaihoz?

- a) Tertullianus b) Lactantius c) Ambrosius

11. Hány korszakra oszthatjuk a világ történetét?

Szent Ágoston ábrázolása
Sandro Botticelli 1480-as festményén

A vandálok 407-ben betörték Galliába, 410-ben pedig a gótok fosztogatták Rómát, ezért a pogányok és a keresztények között vita alakult ki az isteni gondviseléssel kapcsolatban. Augustinus a pogányok vádjaiával szemben 412–426 között írt *De civitate Dei* (Az Isten államáról) című vitairatában úgy látja, hogy a barbár betörések ellenére a kereszténység idején jóval kevesebb katasztrófa történt a Római Birodalom területén, mint korábban.

Augustinus (Szent Ágoston) (354–430) kezdetben a manicheizmus híve volt, megtérése után egy aszketikus közösséget vezetett. Hippo Regius püspökeként a pogányok ellen vette fel a harcot, munkáiban keményen fellépett a manicheusok, a donatisták és a pelagiánusok ellen.

Véleménye szerint a fellendülés és a hanyatlás mindig egymás után következik a történelemben, az építő és a szétfeszítő erők egyszerre fejtik ki hatásukat, így a birodalomnak nem azért kell elviselnie a külső támadásokat, mert a keresztények elfordultak az ősi római vallástól és elterjesztették hitüket, hanem mert az állam működése számos területen válságba került. Mivel a birodalmi élet központja még mindig Róma, az egyháznak túl kell élnie a válságos időket, a birodalmat ostromló barbárokra pedig nem Isten országának ellenségeként és büntetésként kell tekinteni, hanem egy újabb térítési lehetőségként az egyház számára.

Augustinus egyúttal elutasítja azt a felfogást, mely szerint Dániel prófeciájára hivatkozva Rómát a negyedik világbirodalommal kellene azonosítani, mivel a birodalmak történelmi küldetésük teljesítése után mindig elpusztulnak, így a római állam sem kerülhetné el sorsát a barbárok megtérítése és az emberiség egyesítése után. Augustinus kozmikus történelemszemlélete szerint tévedés volt összekapcsolni az egyház működését Róma történetével, ezért a kereszténység fejlődését különválasztja a hanyatló római császárságtól, ennek ellenére hisz a birodalom fennmaradásában, ha annak vezetése békére és igazságosságra törekszik.

Műveiben több kísérletet is tett a történelem szakaszolására, de egyik korszakolási rendszert sem követte kizárólagosan. A teremtés 6 napjának megfelelően a világ történetét 6 korszakra osztotta fel: az első időszak Ádámtól az özönvízig terjed, a további korszakok végét Ábrahám, Dávid, a babiloni fogság és Krisztus születése, illetve második eljövetele és a történelem vége jelenti. A 6 korszakon át tartó történelem az égi és a földi állam keveredésének leképeződése, az utolsó periódus végén, Krisztus második eljövetelével pedig Isten állama elnyeri az örök boldogságot, a földi állam pedig örök büntetésben részesül.

Az égi és a földi állam ábrázolása
egy 15. századi miniatúrán

Orosius világtérképe
egy 19. századi történeti munkából

Hydatius kortársa, a szintén hispaniai Orosius az augustinusi 6 világkorszak helyett a történelem négyes felosztását használja, és a babilóni, a makedón és az africai korszak után a kereszténység jegyében diadalmaskodó Római Birodalmat is bevonja a szakaszolásba. Orosius szerint minden hatalom és az államot létrehozó erő Istentől származik, de az uralkodók harcolnak egymás között, ezért jobb, ha egyetlen birodalom gyakorolja az uralmat. Orosius felfogása szerint a babilóni és a római állam történelmi jelentőséggel bír, a második és a harmadik birodalom viszont csak átmeneti jellegű, ezért a római állam továbbélése a kereszténység győzelme miatt biztosítva van. Ha a tragikus római eseményeket nem sorscsapásként, hanem Isten folyamatos beavatkozásaként és a bűnös emberek büntetéseként értelmezzük, az egymás utáni események a megváltás történetét fogják megrajzolni.

Orosius (380 k.–417 k.) *Historia adversus paganos libri VII* (Történelem a pogányok ellen hét könyvben) című munkájában a világtörténelmi események áttekintésével próbálta meg igazolni, hogy Krisztus születése előtt is számtalan csapás érte az emberiséget, az isteni parancsok semmibe vétele pedig újabb háborúkhöz vezethet. Munkájára sok történetíró hivatkozott a középkorban, ő használta először a *pogány* kifejezést a mai értelemben.

Egészítse ki a szöveget a megfelelő szavak behelyettesítésével!

Augustinus a _____től (a) való félelem miatt írta meg munkáját a _____ (b) védelmében. Nézete szerint a római állam több szempontból is válságba került, de a germán népek megjelenését nem isteni _____ként (c) kell értelmezni, hanem ez újabb lehetőséget jelent _____re (d) a keresztények számára. Az egyház működése nem kapcsolható össze a _____ (e) történetével. A világtörténelmet a _____ (f) napjainak megfelelően hat korszakra osztja, melynek végét _____ (g) második eljövetele jelenti.

büntetés
barbárok
kereszténység
Krisztus
Római Birodalom
megtérítés
teremtés

Karikázza be annak a *három* állításnak a betűjelét, amelyek igazak Orosius felfogására!

- a) Hydatiushoz hasonlóan Galliában született.
- b) A világ történetét három szakaszra osztja.
- c) A Római Birodalom története jelenti a fejlődés csúcspontját.
- d) Minden korábbi korszak csak átmeneti jellegű.
- e) A katonai vereségekben is megfigyelhető az isteni beavatkozás.
- f) Az emberiség fejlődésének a kereszténység győzelmével kell zárulnia.

12. Milyen szerepük volt a követeknek a római politikában?

A császári és a katonai követek meghatározó szerepet játszottak az 5. századi provinciák életében, különösen azokon a területeken, amelyek már barbár megszállás alá kerültek. Hydatius őszintén hitt abban, hogy a diplomácia a békeszerződések létrehozásának politikai eszközeként nemcsak a pillanatnyi túlélést segítheti elő, hanem hosszú távon is alkalmas lehet a rómaiak és a barbárok közötti konfliktusok rendezésére.

431-ben a szvév külpolitika a vandálok távozása után agresszívabbá vált és az ambiciózus Hermeric Gallaecia többi részének elfoglalására törekedett. Támadásai annyira állandósulhattak és veszélyesnek tűnhettek, hogy maga Hydatius püspök is bekapcsolódott a politikai életbe.

Amint alkalom adódott rá, a szvévek ismét megszegették a gallaeciabeliekkel kötött békét. Fosztogatásuk miatt Hydatius követséget vállalt Aëtius katonai parancsnokhoz, aki hadjáratot tartott Galliában.

(Hyd. 86.)

Hermeric portréja egy 16. századi miniatúrán

Hermeric vezette a szvéveket 409-ben Hispaniába, jó képességeinek és a letelepedés sikerességének köszönhetően ő lett az első királyuk (409–438). A vandálok 419-es legyőzése után Gallaecia egész területe a kezébe került, 430-tól pedig a békés politikáját megtörve többször indított támadást a gallaeciabeliek ellen, hogy közelebb kerülhessen azokhoz a területekhez, amelyek a vandálok 429-es kivonulásával megüresedtek.

Hydatius ugyan utalt arra, hogy önként vállalta ezt a feladatot, hogy püspökként a helyiek érdekeit képviselhesse, valószínűbb azonban, hogy a későbbi Symphosius püspökhöz hasonlóan őt is Hermeric kérte fel és küldte követként Aëtiushoz, mert abban bízott, hogy egy katolikus püspök többet érhet el a tárgyalásokon, mint egy pogány küldött. Hydatius követvállalásából ugyanakkor arra is következtethetünk, hogy a térségben ekkor már nem állomásoztak jelentős római csapatok, mert ebben az esetben az itteni hadsereg vezetője lett volna illetékes ennek a feladatnak a végrehajtására. Az eset jól mutatja, hogy a politikai tevékenységekben és a diplomáciai ügyekben való részvétel nyitva állt a polgári és katonai tisztviselők, a tartományi testületek tagjai és az egyházat vezető püspökök előtt egyaránt.

Aëtius egy csatában legyőzte a frankokat és békét kötött velük, majd elküldte Censorius comest követként a szvévekhez, aki a fent említett Hydatiusszal tért vissza.

(Hyd. 88.)

Egyes kutatók szerint az a tény, hogy 432-ben Aëtius csak egy követet küldött válaszként és nem tett konkrét katonai lépéseket a gallaeciabeliek védelmében, egyértelműen igazolja, hogy Aëtius nem volt elkötelezett a Gallián kívüli római területek megmentésében.

Censorius visszatért a palotába, majd Hermeric túszoikat ejtett és a püspök közbenjárásának köszönhetően megerősítette a békét a gallaeciabeliekkel, akiket állandóan fosztogatott. Hermeric Symphosius püspököt küldte követként az udvarhoz, de kezdeményezése meghiúsult és eredmények nélkül maradt.

(Hyd. 91–92.)

A küldetés valószínűleg sikerrel végződött, mert Censorius 433-ban visszatért Ravennába, a szvévek és a gallaeciabeliek közötti békét pedig helyreállították. Hermeric hatalma ennek következtében biztosan növekedett, mert még túszoikat is tudott ejteni, ez viszont arra utal, hogy nem látta biztosítottnak, hogy a gallaeciabeliek betartják majd a szerződést. A helyzetet talán mégsem sikerült megnyugtató módon rendezni, mert Hermeric újabb követséget indított a rómaiakhoz Symphosius püspök személyében, kezdeményezése viszont a császári udvar elutasítása miatt megghiúsult.

Censoriust és Fretimundot újra elküldték követként a szvévekhez. A szvévek békét kötöttek a gallaeciabeliek egy részével, akik korábban harcba álltak velük.
(Hyd. 103; 105.)

Nem tudjuk pontosan, hogy a 437-es követség során a gallaeciabeliek melyik csoportjával kötöttek békét. A kutatók nagy része azt feltételezi, hogy a korábbiakhoz hasonlóan a vidéki területek lakossága egyezhetett meg a szvévekkel, az erősebben romanizált területek és a püspökök által patronált városok pedig továbbra is római ellenőrzés alatt maradtak. Thompson szerint a

431–438 közötti gyakori követváltások azt igazolják, hogy a szvévek és a rómaiak között elkezdődött egyfajta kommunikáció a kialakítandó béke feltételeiről, még akkor is, ha ezek a tárgyalások nem mindig voltak sikeresek és hosszútávúak, talán mert a megállapodásokat nem mindenki tartotta be.

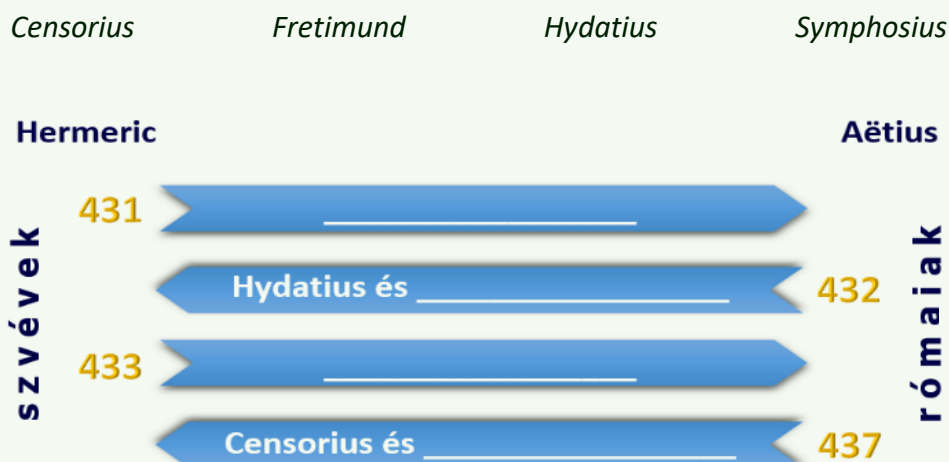

Hydatius mindenesetre a tartományi közösség vezetőjeként tisztában lehetett azzal, hogy Gallaecia nyugalmanak biztosítása elsősorban a császári hatóságok és a bárbar uralkodó közötti folyamatos egyezkedésen múlik, nem pedig egyetlen katonai vagy diplomáciai beavatkozáson, ezért volt büszke arra, hogy saját közbenjárásának köszönhetően valósult meg a béke a rómaiak és a szvévek között.

Más kutatók szerint az alkalmoszerűség jellemzi ezeket az alkuszerű békeszerződéseket, amelyeket ugyan helyi közösségek és városok kötöttek meg egymással, de mindenképpen hatást gyakorolhattak a hivatalos tárgyalásokra.

Gallaecia városai között aktív diplomáciai kapcsolat működött

Egészítse ki a követváltásokkal kapcsolatos ábrát a megadott személynevekkel!

13. Milyen társadalmi problémák okoztak felkeléseket az 5. században?

Hispaniában az 5. század elejétől kezdve egyre nagyobb befolyással rendelkezett egy erősen romanizált nemesi réteg, amelynek tagjai magas pozíciókat kaptak az egyházon belül és a városok vezetésében, a periférikus területek kapcsolata a központi irányítással azonban már jóval korábban, a 4. század elejétől lazulni kezdett. A helyzeten csak rontott az a körülmény, hogy a gazdasági és politikai szereppel kevésbé rendelkező városok elnéptelenedtek, így a központi hatalom már kevésbé tudott érvényesülni ezeken a területeken.

A katonai és politikai nehézségek, illetve a barbárok betörései egyes kutatók szerint akkora felfordulást okoztak a társadalomban, hogy az tönkretette a birodalmon belüli kommunikációs és kereskedelmi hálózatot. Mások sokkal szélesebb kiterjedésűnek ábrázolják azt a folyamatot, amelynek során a birodalom a külső és belső csapások következtében nyelvi, etnikai és strukturális változásokon ment keresztül.

A városi tanácsokat vezető *decuriók* a *senatoroké*hoz hasonló kiváltságos réteget alkottak, de hivatalukkal nem kaptak fizetést, ráadásul számos olyan kiadást is vállalniuk kellett, amely a városok működéséhez, jólétkonykodáshoz, az utak és a védművek fenntartásához kapcsolódik, vagyis a birodalom teherhordó rétegeként nemcsak irányították, hanem bizonyos mértékben finanszírozták is a városok működését.

Különösen igaz volt ez Gallaeciában, ahol a népesség jelentős része *villák*ba és mezőgazdasági területekre menekült, ezért az állam a közigazgatási rendszer szétesése után már csak látszólag tudta ellenőrizni a római lakosságot. Az egyre rosszabb helyzetben lévő városokkal szemben a vidéki nagybirtokosok gyakran megtagadták az állammal való együttműködést, és saját hatalmukat féltve inkább vagyonuk gyarapítására és *villáik* korszerűsítésére törekedtek.

Régészeti bizonyítékok igazolják, hogy az 5. század közepéig a hispaniai *villák* területén gyakran új mozaikpadlók, bazilikák, mauzóleumok és fürdők épültek, ezáltal a hispaniai gazdaság súlypontja a félsziget belső területei felé tolódott. A *villák* fejlesztésének köszönhetően a városokban munka nélkül maradt kézművesek is vidékre költöztek, ahol segítettek a textíliák, a kerámiák és a fémfeldolgozás megnövekvő munkaigényét kielégíteni, közülük különösen kiemelkedtek a Mesetában alkotó mozaikkészítő iparosok.

A nyugati területeken a 4. század végétől lesüllyedt városi középréteg egy része saját helyzetének romlását és a birodalom védelmi funkcióinak csökkenését érzékelve egy másik menekülési utat választott, és a *patrocinium* rendszerének kialakításával megpróbálta valamelyik befolyással rendelkező nagybirtokos, magas rangú tisztviselő, katonai parancsnok vagy egyházi vezető segítségét kérni abban, hogy *patronusként* védje meg őt a túlságosan magas állami adóztatástól, a barbárok és a kalózok fosztogatásaitól vagy a vallási konfliktusoktól. A nagybirtokosok sok esetben a *villa* köré épített falal és saját hadseregükkel garantálták azoknak a biztonságát, akik a védelemért cserébe átadták a birtokukat, ráadásul a földek továbbművelésével még megélhetésük is biztosítva volt.

4–5. századi étel- vagy víztároló edénytöredékek Lucusból

Spanyol illusztráció a bagaudák felkeléséről

Bár az állam számtalan rendelettel próbálta megtiltani az így kialakult gyakorlatot, mivel az alkalmas volt a törvények kijátszására és az adófizetés elkerülésére, 415-től mégis kénytelen volt beletörődni abba, hogy csoportos védelemért cserébe akár egész városok is személyes függő helyzetbe kerülhettek. Mindez a le-süllyedt középrétegek helyzetének további romlását eredményezte, hosszú távon pedig gyakran saját tulajdonuk elvesztéséhez, egész vidékek elnéptelenedéséhez és az adóbevételek csökkenése miatt az államaparátus működésképtelenségéhez vezetett.

A társadalmi feszültségek és a növekvő szociális problémák gyakran helyi szintű nyugtalansághoz vagy nyílt felkeléshez vezettek, ahogyan Hydatius is utalt rájuk a galliai és hispaniai rablóbandákba verődött bagaudák és az egyház hatalmát is megkérdőjelező circumcelliók esetében. A bagaudák az elszegényedett falusi lakosságot, a *colonus*okat és a rabszolgák egyes csoportjait lázadásra buzdítva fosztogatták a nagybirtokokat és a közigazgatás központjait jelentő városokat, mert úgy érezték, hogy a barbár támadásokkal szemben nem kaptak megfelelő központi segítséget. Mindez a 4. század végéig csak kisebb gerillaharcokban nyilvánult meg, az 5. század eleji barbár betörések idején viszont már az Alpok térségében a baszkokkal és a Pireneusok lakóival egyesülve fosztogatták a gótok seregét, majd az alpesi átkelőhelyek elfoglalása után mozgalmuk fokozatosan átterjedt Gallia és Hispania területeire is. Felkelésüket a 410-es években csak átmenetileg sikerült leverni, Gallia északnyugati részén, Armoricában 435–437 között újra fosztogatni kezdtek, későbbi tevékenységükről pedig már Hydatius is beszámol.

Asturiust dux utriusque militiae-ként Hispaniába küldték, és hatalmas mézárhlást végzett a bagaudák között Tarraconensisben. Asturius utóda előkelő származású veje, Merobaudes lett. Rövid ideig tartó uralma alatt megtörte Aracelli bagaudáinak elbizakodottságát. Basilius rendkívüli merészségét bizonyítva összegyűjtött egy seregnyi bagaudát, majd szövetséges csapataikat legyilkolta Tyriasso templomában. Frederic, Theoderic király fivére lemészárolta a bagaudákat a római fennhatóságú Tarraconensisben.

(Hyd. 117; 120; 133; 150.)

Circumcelliók felkelése egy metszeten

Az africai circumcelliók felkelése a legnagyobb vidéki szerveződésű ellenállást jelentette a késő császárkorban. A hatalmas és önellátásra is képes nagybirtokok idénymunkásaiból szerveződő mozgalom a társadalmi különbségek megszüntetését és egy önálló africai nemzeti egyház létrehozását tűzte ki célul, de a donatizmussal összekapcsolódva nem is annyira a gazdagok, mint inkább a katolikus egyház ellen irányult. Ezek a mozgalmak azonban időben és térben egymástól elszigetelten jöttek létre, és nem állt mögöttük egy összehangolt forradalmi ideológia, így csak kisebb szerepük lehetett a római hatalom felbomlásában.

A donatizmus a kereszténység egyik irányzata, amely a korai egyháztörténet legnagyobb szakadásához vezetett a 4. században. Különösen elterjedt volt Africa területén a bennszülött lakosság körében, hívei a folyamatos üldözés ellenére számos városban önálló gyülekezetet hoztak létre. A donatista tanítás az africai keresztény hagyomány folytatója, erős konzervativizmusa és a hívekkel szembeni szigorúsága különböztette meg a katolicizmustól, de valójában nem volt eretnkség.

Az a sajátos tendencia viszont, hogy a lesüllyedt középrétegek elsősorban nem a vagyonosabb földesurakat, hanem a császári hatalmat hibáztatták saját helyzetükért, egyértelműen mutatja, hogy a római társadalom jelentős része elidegenedett a császári politikától, emiatt lojalitás helyett közömbösséget tanúsított, vagy egyre gyakrabban ellenségesen viszonyult a római államrendhez. Mivel a társadalom alsó rétege már nem tudott hinni abban, hogy a császári hatalom biztosítani tudja számára a *pax Romanát*, ha nem is felszabadítóként tekintett a barbár megszállókra, de saját boldogulása érdekében gyakran együttműködött velük. Ráadásul egyre világosabbá vált, hogy a megüresedett vidékek újbóli benépesítésére és a hadsereg folyamatos utánpótlására egyaránt a barbárok további betelepítése jelenti az egyetlen reális megoldást. A római arisztokráciának sok esetben nem is volt más lehetősége, hiszen csak úgy tarthatta meg földjeit és társadalmi kiváltságait, ha együttműködött a barbár megszállókkal.

A *pax Romana* (római béke) Róma világhatalmi törekvéseinek eszméi kiindulópontja. Elsőként Augustus korának költői fogalmazták meg a római nép küldetéséeként, de a késő császárkorban is fontos szerepet játszott a római eszmeiség továbbélésében.

Kösse össze az alábbi leírásokat a megfelelő fogalmakkal!

a) Ókori római vidéki épület a hozzá tartozó földbirtokkal.	<i>colonus</i>
b) Kölcsönös kötelezettségekkel járó szerződés.	<i>patronus</i>
c) Földek művelésével foglalkozó szabad bérelő.	<i>decurio</i>
d) A városi tanácsba választott tisztségviselő.	<i>patrocinium</i>
e) Elsősorban jogi védelemmel járó feladatkör.	<i>villa</i>

Jelölje X jellel a táblázatban, hogy melyik mozgalomra jellemzőek az alábbi állítások!

Állítások	bagaudák	circumcelliók
a) Megkérdőjelezték az egyház hatalmát.		
b) Főleg az adókkal kapcsolatos visszaélések miatt lázadtak.		
c) Szövetkeztek a baszkokkal.		
d) Tagjai eretnekmozgalommal is kapcsolatba kerültek.		
e) Különálló felkelésekkel gyengítették a központi hatalmat.		
f) Első megmozdulásaikra hegyvidékeken került sor.		
g) Kezdetben nagybirtokok földműveseiből szerveződtek.		
h) Galliában és Hispaniában fosztogatták a földeket.		

14. Kik fogadták örömmel a barbárok érkezését?

Az 5. század végén a provinciák egy részében akkora volt az elégedetlenség a császár hatalmi apparátusával és a birodalmi intézményekkel szemben, hogy a rómaiak közül sokan kifejezetten örültek a germánok érkezésének és hozzájuk menekülve inkább barbárnak vallották magukat, csak hogy elkerüljék a rómaiak fennhatóságát és az egyre súlyosabb adóterheket. Salvianus szerint a barbárok nem csapásokat hoztak a birodalomba, hanem éppen tőlük várható az új rend kialakítása a válságban lévő társadalmi rétegek számára, Orosius pedig még akkor is elfogadta a barbárok által felkínált új rendszert, ha érkezésük sok szempontból katasztrofális helyzetet teremtett és átlépett minden eddig megszokott mértéket.

Rájöttem, hogy az elmúlt napok nemcsak épp annyira nehezek voltak, mint a mostaniak, hanem annyival keservesebben nyomorultak, amennyivel távolabb voltak az igaz hit segítségétől idegen emberek, úgy-hogy ebből a kutatásból nyilvánvalóvá vált, hogy méltán uralkodott a vérszomjas halál, amíg nem ismerték a vallást, amely megtiltja a vérontást. Ez egyáltalán nem lesz, amikor az uralkodik majd egyedül, kivéve természetesen és leszámítva a végső napokat a világvége közelében és az Antikrisztus megjelenése táján.

(Oros., prol. 14–15.)

Sidonius Apollinaris élete során változott a barbárokkal kapcsolatos véleményén. Gallia praefectus praetoriójaként és Augustonemetum püspökeként igyekezett szembeszállni a gót hódítókkal 474-ben. Miután Euric csapatai elfoglalták a várost, száműzték Sidoniust, de 477-ben visszatérhetett és a hívek szószólójaként már a gótokkal való megbékélést szorgalmazta.

*Gót törzsek menekülnek a Dunához
Angus McBride modern festményén*

Hydatius sohasem próbálta meg pozitív színben feltüntetni a barbárokat, egyszer sem hibáztatta a kialakult válságos helyzetért a birodalmi vezetést. Számára elfogadhatatlan, hogy a korábban kívülállónak és idegennek tartott barbárok egyenrangú partnerként nyerjenek bebocsátást a helyi társadalomba, és ne alárendelt szövetségesként éljenek a birodalomban. Elismerte ugyan, hogy a barbárok betörték Hispaniába és legyőzték a már rendkívül gyenge római katonaságot, de emiatt még nincs joguk uralkodni a római lakosság fölött. Hydatius azt is sérelmezte, hogy a császári hatalom szemében a 4. századtól kezdve egyre inkább azok számítottak megbízható embernek, akik nem ragaszkodtak a hagyományos arisztokrácia értékrendjéhez, hanem a birodalom érdekeit szem előtt tartva képesek voltak akár a barbárokkal való együttműködésre is.

Rómaiak és barbárok harca Marcus Aurelius diadaloszlopán

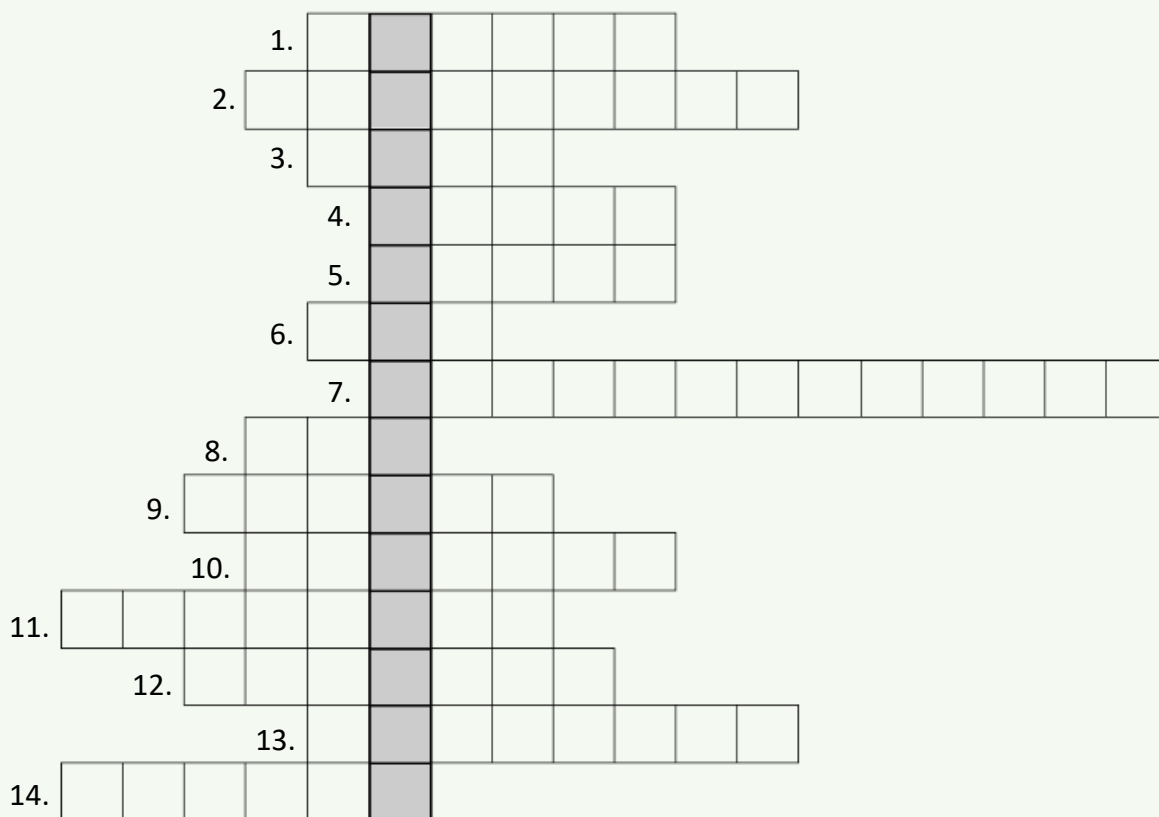
Fejtse meg a keresztrejtvényt, és a megfejtésből megtudhatja, miért fogadta örömmel a lakosság nagy része a barbárok érkezését!

Meghatározások:

1. A barbár népcsoportok eredetére utaló szó.
2. Az új rend megteremtését ő várta a barbároktól.
3. Gyakran kötötték meg a rómaiak és a barbárok között.
4. Ők foglalták el Augustonemetum városát.
5. Barbár vezető, aki száműzte Sidoniust.
6. Népszerűtlen közteher.
7. Sokan tanúsították ezt a germánokkal kapcsolatban.
8. Segítségével túlélhetőek a korszak sorscsapásai.
9. Itt volt *praefectus praetorio* Sidonius Apollinaris.
10. A katolikus hit elveit megtagadó személy.
11. Ezt a provinciát is megszállták a barbárok.
12. Hydatius kortársa, aki elfogadta az idegenek érkezését.
13. A rómaiak gyakran ezzel vádolták az idegeneket.
14. Súlyos politikai és gazdasági helyzet.

Római határvédő katona

15. Mikor ért véget a római császárkor?

Ma is komoly vita tárgyát képezi, hogy melyik történelmi eseményt vagy szűkebb időszakot tekinthetjük a római császárkor végének, egyben a kora középkor kezdetének. Néhány kutató korabeli forrásokra hivatkozva a 378-as hadrianopolisi csatát tartja fordulópontnak, mert ez volt a barbárok első jelentős győzelme a rómaiak fölött és emiatt kerülhetett sor a római történelem legsúlyosabb következményekkel járó szerződésének megkötésére 382-ben. Meghatározó eseménynek tekinthető a Római Birodalom területének kettéosztása is 395-ben, de ez a közgazgatási és adminisztratív megosztottság már Theodosius halála előtt is fennállt, ráadásul alkotmányos értelemben nem beszélhetünk két önálló birodalom kialakulásáról, mert később számos esetben megnyilvánult még az összetartozás és a közös kormányzás gyakorlata.

Római hadiállás a hadrianopolisi csata végén

A két birodalomrész ugyan külön hadsereggel és császári székhellyel rendelkezett, de gyakran együtt léptek fel a barbár betörésekkel szemben, közös volt többek között a fizetőeszközük, az adórendszerük, a vallásuk és az egyházi szervezetük is, ugyanakkor a birodalom kettéválása egyértelműen jelezte az államszervezet meggyengülését.

A római nép nyugati birodalma, amit a Város alapításától számított 709-dik évben az augustusok közül elsőként Octavianus Augustus kezdett irányítani, ezzel az Augustulusszal együtt leáldozott az előtte hivatalban lévő császárok uralkodásának az 522-dik esztendejében. Ezután Rómát és Italiát a gótok királyai tartották a kezükben.

(Iord., Get. 243.)

Odoacer lemondattja Romulus Augustulust

Több modern kutatás foglalkozik azzal, hogy a barbár migráció valójában a nyugatrómai területek bukását (*fall*) okozta, vagy inkább átalakította (*transformation*) a római örökséget.

A nyugati történelmi hagyományban a legtöbb 19–20. századi kutató a késő császárkor krónikásaira hivatkozva a Nyugatrómai Birodalom szétesésének évét, 476-ot tartotta korszakhatárnak, valójában Romulus Augustulus trónfosztásának nem volt ekkora jelentősége. Az utolsó törvényesen regnáló nyugati császár, Iulius Nepos csak 480-ban fejezte be uralkodását, ráadásul 476-ban valójában csak Italia került a barbárok kezére, a többi nyugati rész már korábban kicsúszott a római uralom alól. 480-tól a nyugati területek is a gazdaságilag és katonailag jóval erősebb Keletrómai Birodalom császárainak fennhatósága alá tartoztak, ezt pedig a legtöbb germán uralkodó is elismerte. Mindez azonban nem indokolja, hogy a Nyugatrómai Birodalom szétesését ne tartsuk jelentős eseménynek, és erre hivatkozva kisebb figyelmet szenteljünk azoknak a betelepülő barbároknak, akik sok szempontból a római világ folytatóinak számítanak.

Katus középkortörténetének előszavában röviden összefoglalta, hogy Diocletianus 284-es trónralépése, Constantinus 313-as türelmi rendelete vagy Constantinopolis 330-as alapítása, a kereszténység 380-as államvallássá nyilvánítása, a gótok 376-os betelepődése vagy 410-es római ostroma, illetve a barbárok 406-os rajnai betörése egyaránt jelezhetné egy új időszak kezdetét. Mások a középkor nyitányának tartják Chlodvig 498 körüli megkeresztelkedését, az athéni Akadémia 529-es bezárását és a bencés rend megalapítását, Gregorius Magnus pápa 604-es halálát, a krisztológiai fejlődés végét jelző 680–681-es 3. constantinopolisi zsinatot vagy az arabok 711-es hispaniai betörését. Az angol szakirodalom szerint rendkívül jelentős ilyen szempontból Mohamed 622-es fellépése, Pirenne kifejezetten az iszlám gyors előretörésével magyarázza az ókori hagyománnyal való radikális szakítást. Egyre több német kutató vallja azonban azt, hogy a birodalom keleti és nyugati részei között megmaradó földrajzi egység, a városok civilizációmegőrző szerepe és az uralkodók szolgálatában álló nagybirtokos réteg hatalma egészen Iustinianus koráig kimutatható, ezért a bizánci császár 565-ös halála és a kb. 600 közötti időszakot tekintik korszakhatárnak.

A Birodalom pusztulása Thomas Cole 19. századi festményén

Valójában különböző okok és összefüggések sokaságáról beszélhetünk, és egy konkrét évszám kutatása helyett inkább azt kell hangsúlyoznunk, hogy a birodalom egyes részein különböző tempóban és időben, de folyamatosan jelentős változások következtek be, így az ókori világra jellemző struktúrák hosszú átmeneten keresztül alakultak át kora középkori világ sajátosságaivá. Konszenzus alakult ki abban is, hogy a folytonosság és az összetartozás legfőbb hordozója az egyház volt, amely megőrizte többek között a püspöki tisztségeket és a fontosabb egyházi székhelyeket is. További jelentős tényezőnek számít, hogy a birodalom területére betörő germán népek az 5–6. században visszafordíthatatlan változásokat indítottak el a nyugati területeken, ezért ez az átmeneti időszak szorosan összekapcsolódik a barbár népek vándorlásával, vagyis az idegen népcsoportok betörései és a germán királyságok kialakulása fordulópontként választja el az antik világot a modern világtól.

Egészítse ki a táblázatot, milyen események jelezhetik a római császárkor végét!

	Évszám	Esemény
a)		Constantinus türelmi rendelete
b)	378	
c)		a Római Birodalom kettéosztása
d)	410	
e)		a Nyugatrómai Birodalom szétesése
f)	565	
g)		Mohamed futása
h)	711	

Megoldókulcs

7. oldal: 1. b / 2. c / 3. c / 4. a / 5. c / 6. b / 7. a / 8. b
8. oldal: a) tyrannus / b) consul / c) augustus / d) comes
9. oldal: a / c / d / f
11. oldal 1. feladat: a) Iordanes / b) Isidor / c) összes / d) Iordanes / e) Isidor / f) Orosius / g) Isidor
11. oldal 2. feladat: a) Jeruzsálem / b) Konstantinápoly
13. oldal: 1. Gallia / 2. szvévek / 3. Catalaunum / 4. Bonifatius / 5. consul / 6. Felix / 7. püspök / 8. gótok / 9. Alaric / 10. nyugatrómai / 11. comes / 12. Galla Placidia / 13. Valentinianus / megfejtés: az utolsó római
15. oldal: c / b / e / a / d
16. oldal: 1. D / 2. A / 3. H / 4. E / 5. C / 6. G / 7. B / 8. F
17. oldal: a) Pannonia / b) Constantinopolis / c) Thracia / d) Róma / e) Mettis / f) Catalaunum / g) Gallia / h) Aquileia
20. oldal 1. feladat: a) Eudoxia / b) Heraclius / c) Valentinianus / d) Leo / e) Geiseric / f) Palladius
20. oldal 2. feladat: 5. / 4. / 2. / 1. / 6. / 7. / 3. / megfejtés: Tiberis
22. oldal 1. feladat: b) Avitus / e) Theoderic / f) Rechiarius / a) Marcianus / c) Fronto / d) Ricimer
22. oldal 2. feladat: a) Placentia / b) Tolosa / c) Hispania / d) Gallia / e) Tarraconensis / f) Urbicus / g) Corsica / h) Carthago
24. oldal: 1. E / 2. D / 3. A / 4. G / 5. C / 6. B / 7. F
27. oldal 1. feladat: a) Africa / b) Leo, Anthemius / c) vizigótok, osztrogótok, szvévek
27. oldal 2. feladat: Marcellinus: a) d) f) i) / Basiliscus: c) h) / Geiseric: b) e) g) j)
27. oldal 3. feladat: a) 3 / b) 50.000 / c) 600 / d) 5 / e) 160
29. oldal: 1. a / 2. b / 3. c / 4. c / 5. a / 6. b
31. oldal 1. feladat: a) barbárok / b) kereszténység / c) büntetés / d) megtérítés / e) Római Birodalom / f) teremtés / g) Krisztus
31. oldal 2. feladat: c / e / f
33. oldal: 431: Hydatius / 432: Censorius / 433: Symphosius / 437: Fretimund
36. oldal 1. feladat: a) villa / b) patrocinium / c) colonus / d) decurio / e) patronus
36. oldal 2. feladat: bagaudák: b) c) f) h) / circumcelliók: a) d) e) g)
38. oldal: 1. germán / 2. Salvianus / 3. béke / 4. gótok / 5. Euric / 6. adó / 7. együttműködés / 8. hit / 9. Gallia / 10. eretnek / 11. Hispania / 12. Orosius / 13. vérontás / 14. válság / megfejtés: elégedetlenség
40. oldal: a) 313 / b) a barbárok győzelme Hadrianopolisnál / c) 395 / d) Róma vizigót ostroma / e) 476 / f) Iustinianus császár halála / g) 622 / h) az arabok hispaniai betörése

Válogatott irodalom

Források

- Hyd. = *Hydatius: Chronica*. Ford. Széll G. In: *Késő római szöveggyűjtemény*. Szerk. Székely M. – Illés I. Á. Szeged, 2013, 347–400.
- Iord., Get. = *Iordanes: Getica. A gótok eredete és tettei*. Ford. Kiss M. et al. Pécs, 2005.
- Isid., Hist. Goth. = *Sevillai Izidor: A gótok, vandálok és szvévek története*. Ford. Székely M. Szeged, 2008.
- Oros. = *Paulus Orosius: Világtörténelem hét könyvben a pogányok ellen*. Ford. Fehér B. Budapest, 2019.
- Tunn. Vict. = *Tunnunai Victor: Chronica (444–565)*. Ford. Széll G. Documenta Historica 80. Szeged, 2008.

Monográfiák és tanulmányok

- Albrecht 2004 = Albrecht, M. von: *A római irodalom története*. Vols. I–II. Ford. Tar I. Budapest, 2004.
- Alföldy 2000 = Alföldy G.: *Római társadalomtörténet*. Ford. Borhy L. Budapest, 2000.
- Angenendt 2008 = Angenendt, A.: *A kora középkor: A nyugati kereszténység 400-tól 900-ig*. Budapest, 2008.
- Bleicken 1978 = Bleicken, J.: *Verfassungs- und Sozialgeschichte des Römischen Kaiserreiches*. Paderborn, 1978.
- Breisach 2004 = Breisach, E.: *Historiográfia*. Ford. Baics G. Budapest, 2004.
- Brown 1999 = Brown, P.: *Az európai kereszténység kialakulása 200–1000*. Ford. Pálosfalvi T. Budapest, 1999.
- Burgess 1988 = Burgess, R. W.: *Hydatius: A Late Roman Chronicler in Post-Roman Spain. An Historiographical Study and New Critical Edition of the Chronicle*. D. Phil. thesis. Oxford, 1988.
- Castellanos 2015 = Castellanos, S.: *En el final de Roma (455–480)*. Madrid, 2015.
- Collins 1999 = Collins, R.: *Early Medieval Europe 300–1000*. New York, 1999.
- Collins 2004 = Collins, R.: *Visigothic Spain 409–711*. Oxford, 2004.
- Cortázar – Vesga 2001 = Cortázar, F. G. de – Vesga, J. M. G.: *Spanyolország története*. Ford. Lakatos Zs. – Renteria A. Budapest, 2001.
- Czúth 1979 = Czúth B.: Geiserich és vandáljai Rómában. *Acta Antiqua et Archaeologica*, Suppl. II. Szeged, 1979, 25–32.
- Dawson 1938 = Dawson, C.: *Európa születése*. Ford. Németh A. Budapest, 1938.
- Demandt 1989 = Demandt, A.: *Die Spätantike. Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284–565*. München, 1989.
- Demandt 2013 = Demandt, A.: *Zeitenwende. Aufsätze zur Spätantike*. Berlin, 2013.
- Díaz – Menéndez-Bueyes 2005 = Díaz, P. C. – Menéndez-Bueyes, L. R.: The Cantabrian Basin in the Fourth and Fifth Centuries: From Imperial Province to Periphery. In: *Hispania in Late Antiquity: Current Perspectives*. Eds. K. Bowes – M. Kulikowski. Leiden–Boston, 2005, 265–297.
- Eliade 2006 = Eliade, M.: *Vallási hiedelmek és eszmék története*. Ford. Saly N. Budapest, 2006.
- Gecse 1977 = Gecse G.: *Történelem és kereszténység. Egyház- és dogmatörténeti tanulmányok*. Budapest, 1977.
- Gelarda 2008–2009 = Gelarda, I.: Guerre e Diplomazia in Iberia nel Chronicon del vescovo Idazio. *Hormos. Ricerche di Storia Antica* 1 (2008–2009), 294–306.
- Gillett 2003 = Gillett, A.: *Envoys and Political Communication in the Late Antique West 411–533*. Cambridge, 2003.
- Grüll 2007 = Grill T.: *Az utolsó birodalom. Az Imperium Romanum természetrajza*. Budapest, 2007.
- Hahn 1968 = Hahn I.: Das bäuerliche Patrocinium in Ost und West. *Klio* 50 (1968), 261–276.
- Halsall 2005 = Halsall, G.: The Barbarian Invasions. In: *The New Cambridge Medieval History. Vol. 1: c. 500–c. 700*. Ed. P. Fouracre. Cambridge, 2005, 35–55.
- Halsall 2007 = Halsall, G.: *Barbarian Migrations and the Roman West 376–568*. Cambridge, 2007.
- Havas 1998 = Havas L. et al.: *Róma: Egy világbirodalom politikai, erkölcsi és történelmi eszméi I–II. Antik államelméleti antológia*. Agatha IV. Debrecen, 1998.
- Havas – Hegyi – Szabó 2007 = Havas L. – Hegyi W. Gy. – Szabó E.: *Római történelem*. Budapest, 2007.

- Havas – Takács – Tegyei 2001 = Havas L. – Takács L. – Tegyei I.: A római irodalom története. In: *Bevezetés az ókortudományba IV. Agatha VII. Szerk. Havas L. – Tegyei I. Debrecen, 2001, 101–387.*
- Heather 1994 = Heather, P.: *Goths and Romans 332–489.* Oxford, 1994.
- Heather 2006 = Heather, P.: *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians.* New York, 2006.
- Heather 2007a = Heather, P.: The Western Empire, 425–476. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 14: Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425–600.* Eds. A. Cameron – B. Ward-Perkins – M. Whitby. Cambridge, 2007, 1–32.
- Heather 2007b = Heather, P.: State, Lordship and Community in the West, c. AD 400–600. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 14: Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425–600.* Eds. A. Cameron – B. Ward-Perkins – M. Whitby. Cambridge, 2007, 437–468.
- Hendrik 2015 = Hendrik, W. D.: *The Afterlife of the Roman City. Architecture and Ceremony in Late Antiquity and the Early Middle Ages.* Cambridge, 2015.
- Honoré 1998 = Honoré, T.: *Law in the Crisis of Empire 379–455 AD. The Theodosian Dynasty and its Quaestors.* Oxford, 1998.
- James 2014 = James, E.: *Europe's Barbarians AD 200–600.* London–New York, 2014.
- Johnson 1993 = Johnson, G.: *The Chronicles of Spain.* Queensland, 1993.
- Katus 2014 = Katus L.: *Európa története a középkorban.* Pécs, 2014.
- Kiss 2008 = Kiss M.: *Gót vezéregyéniségek a késő Római Birodalomban. Getica-kutatók.* Pécs, 2008.
- Klaniczay 2005 = Klaniczay G. (szerk.): *Európa ezer éve: a középkor.* Vol. I. Budapest, 2005.
- Klein 2016 = Klein, K. M.: Flavius Josephus, Hieronymus und die Eroberung Roms 410. *Klio* 98 (2016), 653–682.
- Koenigsberger 1987 = Koenigsberger, H. G.: *Medieval Europe 400–1500.* London–New York, 1987.
- Kovács 2021 = Kovács P.: *Az európai hunokra vonatkozó antik forrásaink: a kezdetektől Kr. u. 395-ig.* Budapest, 2021.
- López Quiroga – Martínez Tejera 2017 = López Quiroga, J. – Martínez Tejera, A. M. (eds.): *In Tempore Sueborum. El Tiempo de los Suevos en la Gallaecia (411–585). El Primer Reino Medieval de Occidente. Catálogo de Exposición.* Transl. C. Ilie. Ourense, 2017.
- Löwith 1996 = Löwith, K.: *Világtörténelem és üdvtörténet. A történelemfilozófia teológiai gyökerei.* Ford. Boros G.–Miklós T. Budapest, 1996.
- McEvoy 2013 = McEvoy, M. A.: *Child Emperor Rule in the Late Roman West, AD 367–455.* Oxford, 2013.
- Mehl 2011 = Mehl, A.: *Roman Historiography. An Introduction to its Basic Aspects and Development.* Transl. H.-F. Mueller. Oxford, 2011.
- Pirenne 1983 = Pirenne, H.: *A középkori gazdaság és társadalom története.* Ford. Gyáros E. Budapest, 1983.
- Pitts 1989 = Pitts, L. F.: Relations between Rome and the German Kings on the Middle Danube in the First to Fourth Centuries AD. *The Journal of Roman Studies* 79 (1989), 45–58.
- Reynolds 2011 = Reynolds, J.: *Defending Rome: The Masters of the Soldiers.* Bloomington, 2011.
- Szádeczky-Kardoss 1957 = Szádeczky-Kardoss S.: Bagaudák az Alpokban. *Antik Tanulmányok* 4 (1957), 116–122.
- Székely 2019 = *Pacatus dicsőítő beszéde Theodosius császárhoz.* Ford., jegyz. és a bev. írta Székely M. Budapest, 2019, 94–103.
- Széll 2021 = Széll G.: *Küzdelem barbárok és eretnekek ellen Hydatius Chronicájában.* Szeged, 2021.
- Sz. Jónás 1994 = Sz. Jónás I.: *Barbár királyok.* Budapest, 1994.
- Thompson 1982 = Thompson, E. A.: *Romans and Barbarians: The Decline of the Western Empire.* Madison, 1982.
- Török 1999 = Török J.: *Egyetemes egyháztörténelem.* Vol. I. Budapest, 1999.
- Tranoy 1974 = Tranoy, A.: *Hydace: Chronique.* Vols. I–II. Sources Chrésiennes 218–219. Paris, 1974.
- Vanyó 2007 = Vanyó L.: *Az ókeresztény egyház irodalma II: A 4–8. század.* Budapest, 2007.
- Váraday 1961 = Váraday L.: *Későrómai hadügyek és társadalmi alapjaik. A Római Birodalom utolsó évszázada (376–476).* Budapest, 1961.
- Ward-Perkins 2005 = Ward-Perkins, B.: *The Fall of Rome and the End of Civilization.* Oxford, 2005.
- Whately 2012 = Whately, C.: Jordanes, the Battle of the Catalaunian Plains and Constantinople. *Dialogues d'histoire ancienne*, suppl. 8 (2012), 57–70.

Felhasznált irodalom

1. fejezet

Széll 2021, 59–60; 114–115.
Collins 2004, 24–25.
Halsall 2007, 101–110; 152–175.
Heather 1994, 135–147.
Kiss 2008, 1–2.
Klaniczay 2005, 88–89.
Pitts 1989, 45–58.
Székely 2019, 94–103.
Thompson 1982, 3; 15–19.
Várady 1961, 23.

2. fejezet

Széll 2021, 176–178.
Alföldy 2000, 186.
Angenendt 2008, 129.
Collins 1999, 81–82.
Havas – Hegyi – Szabó 2007, 655–658.
Honoré 1998, 77–96; 212–247.
López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 433.
Török 1999, 84–85.

3. fejezet

Széll 2021, 117–118.
Alföldy 2000, 204.
Collins 1999, 55–57.
Hier., Ep. 123,16.
Klein 2016.
Löwith 1996, 218.

4. fejezet

Széll 2021, 179–180.
Klaniczay 2005, 90–93.
McEvoy 2013, 251–272.
Reynolds 2011, 117–174.

5. fejezet

Széll 2021, 121–123.
Klaniczay 2005, 92–93.
Sz. Jónás 1994, 20–25.
Várady 1961, 168–176; 258–266.
Whately 2012, 61–64.

6. fejezet

Széll 2021, 107–111; 171–174.
Czúth 1979, 25–32.
Heather 2007a, 18–21.

7. fejezet

Széll 2021, 181–182.
Burgess 1988, 121–122.
Castellanos 2015, 153–154; 163.

8. fejezet

Széll 2021, 174–176.
Halsall 2007, 266–278.

9. fejezet

Széll 2021, 111–113.
Várady 1961, 117–118; 251–254.

10. fejezet

Széll 2021, 215–216.
Ambr., Ep. 74.
Amm. Marc. 14,6,3.
Breisach 2004, 71; 82; 92.
Dán 2,32–35.
Eliade 2006, 462–466.
Flor. 1.
Grüll 2007, 9–11; 228–229.
Havas – Takács – Tegyei 2001, 261–262.
Havas 1998, 49–50.
Hier., Ep. 123,16.
Lact., Div. Inst. 7,15.
Mehl 2011, 116–119.
Mt 20,1–16.
Sulp. Sev., Chr. 2,3,3.

11. fejezet

Széll 2021, 216–217, 235.
Albrecht 2004, 1113–1116; 1363.
August., De Civ. 4,4; 15,1; 15,5; 18,2; 20,23; 22,30.
August., Ep. 199.
Breisach 2004, 93–94.
Eliade 2006, 591–592.
Gecse 1977, 454–457.
Löwith 1996, 211–233.
Oros. 2,1,4–6; 2,2,10; 7,2,1–7.
Vanyó 2007, 340–344.

12. fejezet

Széll 2021, 90–92, 218–220
Burgess 1988, 127–129.
Díaz – Menéndez-Bueyes 2005, 294.
Gelarda 2008–2009, 298–303.

Gillett 2003, 43–44; 55–58; 76.
Heather 2006, 288.
Thompson 1982, 176.
Tranoy 1974, 1,28–33; 1,41.

13. fejezet

Széll 2021, 224–227.
Alföldy 2000, 171; 177; 181; 188–189; 197–199; 203.
Angenendt 2008, 165.
Brown 1999, 71.
Collins 2004, 28.
Cortázar – Vesga 2001, 91–95.
Demandt 1989, 333–337.
Hahn 1968.
Halsall 2007, 88; 340.
Havas – Hegyi – Szabó 2007, 775; 779.
Heather 2007b, 465–468.
Hendrik 2015, 6–7.
Koenigsberger 1987, 19–21.
Szádeczky-Kardoss 1957, 116–122.
Thompson 1982, 32–35.
Várady 1961, 94–101; 234.
Ward-Perkins 2005, 87–88; 336–345.

14. fejezet

Széll 2021, 227–228.
Brown 1999, 63–64.
Halsall 2005, 39.
Johnson 1993, 44.
Koenigsberger 1987, 15–17.
Salv. 5,8; 5,23.
Sid. Ap., Ep. 8,9,5.
Várady 1961, 164.

15. fejezet

Széll 2021, 76–78.
Alföldy 2000, 176; 179.
Angenendt 2008, 25; 37; 155; 175.
Bleicken 1978, 11–12.
Dawson 1938, 91.
Demandt 2013, 467–488.
Halsall 2007, 19–22.
James 2014, 4.
Katus 2014, 13.
Pirenne 1983, 43.
Sz. Jónás 1994, 5; 10.

Képek forrásjegyzéke

első borító

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Course_of_Empire_%28paintings%29#/media/File:Cole_Thomas_The_Consummation_The_Course_of_the_Empire_1836.jpg/2

3. oldal

<https://byzantium-blogger.blog/wp-content/uploads/2021/02/battle-of-the-frigidus-f5150e95-4c80-4d7a-bb42-6772bf55a10-resize-750.jpg>

4. oldal

https://en.wikipedia.org/wiki/E._A._Thompson#/media/File:Portrait_of_Edward_Thompson.png
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4c/Invasions_of_the_Roman_Empire_hu.svg/1280px-Invasions_of_the_Roman_Empire_hu.svg.png

5. oldal

https://hu.wikipedia.org/wiki/I._Constantinus_r%C3%B3mai_cs%C3%A1sz%C3%A1r#/media/F%C3%A1jl:Constantine_multiple_CdM_Beistegui_233.jpg
https://byzantium-blogger.blog/wp-content/uploads/2021/02/migrating_germanics.jpg

6. oldal

https://mult-kor.hu/a-semmibe-vett-gotokkal-vivott-haboru-vetitette-elore-roma-bukasat-20240122?fbrkMR=desktop&pldx=3&openImage=39736#google_vignette

7. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/07/Germaniae_antiquae_libri_tres%2C_Plate_17%2C_Cl%C3%BCver.jpg
https://hu.wikipedia.org/wiki/Nyugati_g%C3%B3tok#/media/F%C3%A1jl:Wulfila_bibel.jpg

8. oldal

<https://earlyworldhistory.blogspot.com/2012/01/theodosius-i.html>
<https://en.wikipedia.org/wiki/Arcadius#/media/File:32-manasses-chronicle.jpg>

9. oldal

https://hu.wikipedia.org/wiki/I._Theodosius_r%C3%B3mai_cs%C3%A1sz%C3%A1r#/media/F%C3%A1jl:Antonius_van_Dyck_005.jpg
https://hu.wikipedia.org/wiki/Flavius_Stilicho#/media/F%C3%A1jl:Stilico_diptych.jpg

10. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Alarich_steel_engraving.jpg
<https://cdn.britannica.com/48/132748-050-41851CA7/Alaric-illustration-Athens.jpg>

11. oldal

[https://en.wikipedia.org/wiki/Sack_of_Rome_\(410\)#/media/File:Evariste-Vital_Luminais_-_Le_Sac_de_Rome.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Sack_of_Rome_(410)#/media/File:Evariste-Vital_Luminais_-_Le_Sac_de_Rome.jpg)
https://en.wikipedia.org/wiki/Titus#/media/File:Arch_of_Titus_Menorah.png
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Zonaro_GatesofConst.jpg

12. oldal

<https://imperiumromanum.pl/en/biographies/flavius-aetius/>
https://en.wikipedia.org/wiki/Flavius_Aetius#/media/File:Bonifatius_Comes_Africae_422-431CE.jpg

13. oldal

https://hu.wikipedia.org/wiki/Edward_Gibbon#/media/F%C3%A1jl:Edward_Emily_Gibbon.jpg

14. oldal

https://web.archive.org/web/20120304111134/http://konyv-e.hu/pdf/Chronica_Picta.pdf

<https://ng.24.hu/kultura/2017/10/17/rejtelyes-hun-orokseg/>

15. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6e/Attila_in_Gaul_451CE-hu.svg

https://hu.wikipedia.org/wiki/Attila_hun_kir%C3%A1ly#/media/F%C3%A1jl:MorThanFeastofAttila.jpg

<https://magyarjelen.hu/162-eve-tortent-weimarban-bemutattak-a-hunok-csatajat/>

<https://www.kepeskiado.hu/shop/a-lathatatlan-ember-fekete-feher-245#attr=>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Attila_\(1954_film\)#/media/File:Attila_\(1954_film\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Attila_(1954_film)#/media/File:Attila_(1954_film).jpg)

<https://www.libri.hu/konyv/Atilla-Isten-Kardja-Rockopera-2.html>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Attila_\(miniseries\)#/media/File:Attila_TV_Miniseries.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Attila_(miniseries)#/media/File:Attila_TV_Miniseries.jpg)

17. oldal

<http://europa.terkepek.net/europa-vakterkep-folyokkal.jpg>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Attila_hun_kir%C3%A1ly#/media/F%C3%A1jl:Chronicon_Pictum_P014_Atilla_Aquilei%C3%A1t_ostromolja.JPG

18. oldal

https://www.origo.hu/tudomany/2016/9/a-kesoi-okor-legnagyobb-osszecsapasa-volt-a-catalaunumi-utkozet#google_vignette

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Solidus_Petronius_Maximus-RIC_2201.jpg

19. oldal

[https://en.wikipedia.org/wiki/Licinia_Eudoxia#/media/File:Licinia_Eudoxia_solidus_\(obverse\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Licinia_Eudoxia#/media/File:Licinia_Eudoxia_solidus_(obverse).jpg)

[https://en.wikipedia.org/wiki/Gaiseric#/media/File:Archive-ugent-be-79D46426-CC9D-11E3-B56B-4FBAD43445F2_DS-213_\(cropped\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Gaiseric#/media/File:Archive-ugent-be-79D46426-CC9D-11E3-B56B-4FBAD43445F2_DS-213_(cropped).jpg)

https://en.wikipedia.org/wiki/Gaiseric#/media/File:Genseric_sacking_rome_456.jpg

20. oldal

[https://en.wikipedia.org/wiki/Gaiseric#/media/File:Pope_Leo_the_Great_persuades_Genseric,_prince_of_Vandals,_to_abstain_from_sacking_Rome_\(2nd_of_2\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Gaiseric#/media/File:Pope_Leo_the_Great_persuades_Genseric,_prince_of_Vandals,_to_abstain_from_sacking_Rome_(2nd_of_2).jpg)

<https://www.superstock.com/asset/portrait-gaiseric-king-vandals/1788-111196609>

21. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/89/Tremissis_Avitus-RIC_2402.jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/Theodoric_II#/media/File:08-TEODORICO.JPG

22. oldal

<http://europa.terkepek.net/europa-vakterkep-folyokkal.jpg>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Rechiar#/media/File:Statue_of_Rechiar,_Suebic_King_of_Galicia_\(sculpted_1750%E2%80%931753\),_Royal_Palace_of_Madrid,_Spain_-_20080109-ret.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Rechiar#/media/File:Statue_of_Rechiar,_Suebic_King_of_Galicia_(sculpted_1750%E2%80%931753),_Royal_Palace_of_Madrid,_Spain_-_20080109-ret.jpg)

23. oldal

<https://gloriaromanorum.blogspot.com/2019/08/the-unconquerable-ricimer-dies-august.html>

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Solidus_Majorian_Arles_%28obverse%29.jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/Libius_Severus#/media/File:Libiusseverus01854obverse.jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/Libius_Severus#/media/File:Roman_Empire_460_AD.png

24. oldal

<https://bertolamifineart.bidinside.com/en/lot/12987/ricimer-patrician-and-master-of-soldiers-/#gallery>

25. oldal

https://en.wikipedia.org/wiki/Anthemius#/media/File:Solidus_of_Anthemius.png

[https://en.wikipedia.org/wiki/Leo_I_\(emperor\)#/media/File:Leo_I_Louvre_Ma1012_n2_\(cropped\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Leo_I_(emperor)#/media/File:Leo_I_Louvre_Ma1012_n2_(cropped).jpg)

[https://en.wikipedia.org/wiki/Marcellinus_\(magister_militum\)#/media/File:Marcellinus_Dalmatia.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Marcellinus_(magister_militum)#/media/File:Marcellinus_Dalmatia.jpg)

26. oldal

[https://en.wikipedia.org/wiki/Euric#/media/File:Eurico,_rey_de_los_Visigodos_\(Museo_del_Prado\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Euric#/media/File:Eurico,_rey_de_los_Visigodos_(Museo_del_Prado).jpg)

https://en.wikipedia.org/wiki/Basiliscus#/media/File:Solidus_of_Basiliscus_and_Marcus.png

[https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Cape_Bon_\(468\)#/media/File:Cap_Bon.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Cape_Bon_(468)#/media/File:Cap_Bon.jpg)

28. oldal

https://igemorzsa.hu/gyerek_oldal/biblia-tanulmany/II.evfolyam/II.negyed/kicsi/06.html

<https://es.pinterest.com/pin/70437479108238/>

29. oldal

https://hu.wikipedia.org/wiki/Kaiszareiai_Eusebiosz#/media/F%C3%A1jl:Eusebius_of_Caesarea.jpg

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_Jeromos#/media/F%C3%A1jl:Domenico_Ghirlandaio -
St Jerome in his study.jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_Jeromos#/media/F%C3%A1jl:Domenico_Ghirlandaio_-_St_Jerome_in_his_study.jpg)

30. oldal

https://hu.wikipedia.org/wiki/Hipp%C3%B3szi_Szent_%C3%81goston#/media/F%C3%A1jl:Sandro_Botticelli_050.jpg

<https://www.meisterdrucke.uk/fine-art-prints/Unknown-artist/1021700/Representation-of-the-city-of-God-and-the-city-of-men-%28Miniature-from-%27De-civitate-dei%27-by-Saint-Augustine,-translated-by-Raoul-de-Presles-around-1480%29.html>

31. oldal

https://hu.wikipedia.org/wiki/Orosius#/media/F%C3%A1jl:Karte_Orosius.jpg

32. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/O_rei_suevo_Hermerico_no_Corpus_Pelagianum_%28BNE_Mss_1513%29.jpg

33. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3e/Reino_suevo.svg

34. oldal

Széll 2021, 284.

35. oldal

<https://periodicoellibertario.blogspot.com/2019/06/bagaudas-un-nombre-que-la-historia-ha.html>

<https://gwern.net/doc/rotten.com/library/religion/heresy/circumcellions/index.html>

37. oldal

<https://ludwigheinrichdyck.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/12/gothic-tribes-seeking-refuge-across-the-danube-by-angus-mcbride.jpg> <https://mek.oszk.hu/01200/01267/html/img/nagy/04-287.jpg>

38. oldal

<https://byzantium-blogger.blog/wp-content/uploads/2021/02/d70539t-1fdbf98c-d5cd-4674-8c24-b3f015ddcb5c.jpg?w=604&h=854>

39. oldal

https://byzantium-blogger.blog/wp-content/uploads/2021/02/30629764_10216183466329915_7100632773483823104_o.jpg?w=768&h=513
<https://www.meisterdrucke.uk/fine-art-prints/Unknown-artist/925288/Odoacer,-chief-of-the-Herules,-obliges-the-abdication-of-Romulus-Augustulus,-last-Roman-emperor-of-the-west-in-476.-Chromolithography-around-1890.html>

40. oldal

https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Cole_Thomas_The_Course_of_Empire_Destruction_1836.jpg

hátsó borító

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Leoattila-Raphael.jpg>

A kiadvány 15 kérdéskör elemzésével és a témákhoz kapcsolódó forrásrészletek bemutatásával vizsgálja, hogy a 4–5. századi barbár betörések és a központi hatalom gyengesége a Római Birodalomban tapasztalható válságjelenségekkel milyen logikai kombinációkat alkotva vezethetett a nyugatrómai területek bukásához. A fejezetek feldolgozását számos térkép, tárgyi lelet és művészeti alkotás teszi szemléletesebbé, a tudásanyaghoz kompetenciafejlesztő feladatok is kapcsolódnak.

A szerző kutatási területe a késő antikvitás latin nyelvű krónikáirodalma, a kiadvány a *Késő római portrék és barbár népek megjelenése latin szerzők műveiben* című kutatóprogram keretében készült a Csongrádi Batsányi János Gimnázium diákjainak bevonásával.

